

Päivi Korhonen & Pia Eriksson

Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat

Katsaus 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin

Tutkimusten perusteella tiedämme, että valtaosa suomalaisista sijoitetuista lapsista voi hyvin. Tiedämme myös, että osa lapsista kokee edelleen väkivaltaa ja kaltoinkohtelua sijoituksen aikana, sekä sijaishuoltopaikoissa että niiden ulkopuolella. Näiden vakavien epäkohtien taustalla olevia käytäntöihin ja rakenteisiin liittyviä puutteita on tärkeä selvittää, jotta sijaishuoltoa saadaan kehitettyä yhä turvallisemmaksi kaikille sijoituksen tarpeessa oleville lapsille ja nuorille.

Tässä tutkimuskatsauksessa käymme läpi 2000-luvulla tehtyjä kansainvälisiä tutkimuksia liittyen lastensuojelun sijaishuollossa ilmeneviin epäkohtiin. Jäsennämme katsauksessa sijaishuollon epäkohdan käsitettä tutkimuksissa esitettyjen määritelmien pohjalta. Käymme läpi myös epäkohtien ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyviä työkäytäntöjä sekä rakenteellisia epäkohtia, jotka usein ovat sijoitetun lapsen hoidossa ja kasvatuksessa ilmenevien puutteiden taustalla.

Tiivistelmä

Päivi Korhonen & Pia Eriksson. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat – katsaus 2000-luvulla tehtyihin kansainvälisiin tutkimuksiin. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 34/2021. 43 sivua. Helsinki 2021. ISBN 978-952-343-769-2 (verkkojulkaisu)

Tässä tutkimuskatsauksessa käymme läpi 2000-luvulla tehtyjä kansainvälisiä tutkimuksia koskien lastensuojelun sijaishuollon epäkohtia. Tutkimuskatsaus on luonteeltaan kartoittava, ja aineistoksi valikoitui 32 artikkelia. Peilaamme kansainvälisiä tutkimuksia myös viime vuosina julkaistuun kotimaiseen kirjallisuuteen. Jäsennämme tutkimusten pohjalta sijaishuollon epäkohdan käsitettä sekä sitä, miten epäkohtia voidaan ehkäistä ja tunnistaa sijaishuollossa. Olemme tarkastelleet laitos- ja perhehoidossa sekä sosiaalityön prosesseissa ja muissa palvelujärjestelmän rakenteissa esiintyviä epäkohtia ja selvittäneet, mitkä tekijät voivat helpottaa tai vaikeuttaa epäkohtien tunnistamista ja niihin puuttumista.

Esitämme, että sijaishuollon epäkohtia voi jäsentää liukumana, jonka toisessa päässä ovat vakavat välitöntä puuttumista vaativat tilanteet ja toisessa päässä laadukas, lapsen tarpeita vastaava sijaishuolto. Ääripäiden väliin jää lievempiä epäkohtia, sijaishuollon laadun poikkeamia, jotka ovat useimmiten korjattavissa ohjauksen ja valvonnan keinoin. Tutkimuskatsausta laadittaessa kävi ilmi, että sijaishuollossa ilmeneviä lieviä epäkohtia ei ole juuri tutkittu. Vakavia epäkohtia, kuten kaltoinkohtelua ja väkivaltaa, on tutkittu selvästi enemmän. Jotta sijaishuollon vakavia epäkohtia voidaan ehkäistä, on tärkeää tunnistaa rakenteelliset ongelmat epäkohtien taustalla. Perhehoidossa merkityksellisiksi rakenteellisiksi tekijöiksi nousevat perhehoitajien huolellinen valinta ja sijoituksen aikainen tuki, ja laitoshoidossa terve organisaatiokulttuuri sekä riittävä henkilöstö.

Lapset ja nuoret ovat tutkimuksissa nostaneet tärkeimmiksi asioiksi sijaishuollossa turvallisuuden ja pysyvyyden. Sosiaalityöntekijä voi edistää niitä sijoituksen huolellisella suunnittelulla ja seurannalla. Kohtuullinen asiakasmäärä sekä riittävän osaamisen ja tuen varmistaminen sosiaalityöntekijöille mahdollistavat laadukkaan ja lapsilähtöisen työn ja ehkäisevät epäkohtia sosiaalityön prosesseissa.

Sijaishuoltoon liittyviä tietopuutteita on yhä runsaasti, mikä voidaan katsoa merkittäväksi rakenteelliseksi epäkohdaksi. Sijaishuollon kehittämiseksi tarvitaan tutkittua tietoa eri tasoilta ja näkökulmista. Erityisesti tulee kuulla ja vahvistaa sijaishuollossa olevien ja olleiden lasten omaa ääntä, paitsi sijaishuollon arjessa myös tutkimuksessa. Näin varmistetaan kehittämistyölle oikea suunta.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, epäkohta, kaltoinkohtelu, valvonta

Sammandrag

Päivi Korhonen & Pia Eriksson. Missförhållanden i barnskyddets vård utom hemmet – en översikt över internationella studier gjorda på 2000-talet. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Arbetspapper 34/2021. 43 sidor. Helsingfors 2021. ISBN 978-952-343-769-2 (nätpublikation)

I denna forskningsöversikt går vi igenom internationella studier från 2000-talet gällande missförhållanden i vården utom hemmet inom barnskyddet. Forskningsöversikten är kartläggande och materialet består av 32 artiklar. Vi speglar internationella undersökningar även i den inhemska litteratur som publicerats under de senaste åren. Utifrån undersökningarna strukturerar vi begreppet missförhållande inom vården utom hemmet samt hur missförhållanden kan förebyggas och identifieras inom vården utom hemmet. Vi har granskat missförhållanden inom institutions- och familjevården samt inom socialarbetets processer och andra strukturer i servicesystemet och utrett vilka faktorer som kan underlätta eller försvåra identifieringen av missförhållanden och ingripandet i dem.

Vi föreslår att missförhållanden i vården utom hemmet kan struktureras som en skala i vars ena ände det finns allvarliga situationer som kräver omedelbart ingripande och i andra ändan en högklassig vård utom hemmet som motsvarar barnets behov. Mellan ytterligheterna finns lindrigare missförhållanden, avvikelser i kvaliteten på vården utom hemmet, som oftast kan korrigeras med hjälp av handledning och tillsyn. I forskningsöversikten framkom det att lindriga missförhållanden i vården utom hemmet knappt har undersökts. Allvarliga missförhållanden, såsom vanvård och våld, har undersökts betydligt mer. För att kunna förebygga allvarliga missförhållanden i vården utom hemmet är det viktigt att identifiera strukturella problem bakom missförhållandena. Viktiga strukturella faktorer inom familjevården är omsorgsfullt val av familjevårdare och stöd under placeringen, och inom institutionsvården en sund organisationskultur och tillräcklig personal.

I undersökningarna har barn och unga lyft fram tryggheten och kontinuiteten i vården utom hemmet som de viktigaste frågorna. Socialarbetaren kan främja dem genom omsorgsfull planering och uppföljning av placeringen. Ett rimligt klientantal samt säkerställande av tillräcklig kompetens och tillräckligt stöd för socialarbetarna möjliggör ett högklassigt arbete med ett barnperspektiv som förebygger missförhållanden i processerna inom socialarbetet.

Det finns fortfarande många brister i forskningsbaserad kunskap om vård utom hemmet, vilket kan anses vara ett betydande strukturellt missförhållande. För att utveckla vården utom hemmet behövs forskning på olika nivåer och ur olika perspektiv. Särskilt ska man höra och stärka barnens egen röst, inte bara i vardagen inom vården utom hemmet utan också i forskningen. På så sätt säkerställer man att utvecklingsarbetet går i rätt riktning.

Nyckelord: barnskydd, vård utom hemmet, missförhållande, vanvård, övervakning, tillsyn

Abstract

Päivi Korhonen & Pia Eriksson. Inadequacies in out-of-home care – a review of international studies conducted in the 2000s. Finnish Institute for Health and Welfare (THL). Discussion paper 34/2021. 43 pages. Helsinki, Finland 2021. ISBN 978-952-343-769-2 (online publication)

In this research review, we look at international studies carried out in the 2000s concerning inadequacies in out-of-home care for child welfare. This is a mapping research review of 32 articles. We also compare international studies with Finnish literature published in recent years. Using the studies as a basis, we outline the concept of an inadequacy in out-of-home care and how inadequacies can be prevented and identified in out-of-home care. We have examined inadequacies in residential and foster care and in social work processes and other service system structures and examined which factors may facilitate or hinder the identification and rectification of these inadequacies.

We suggest that inadequacies in out-of-home care can be structured as a spectrum, with serious situations requiring immediate intervention at one end and high-quality out-of-home care fulfilling children's needs at the other end. Along the spectrum, there are lesser inadequacies – quality of care concerns – that are usually amendable with guidance and supervision. When conducting the research review, it became apparent that there has been little research into lesser shortcomings in out-of-home care. There has clearly been more research into serious issues, such as maltreatment and abuse. In order to prevent serious inadequacies in out-of-home care, it is important to identify the structural problems behind them. In foster care, significant structural factors appear to be the careful selection of foster carers and early support during placement, while in institutional care such factors are a healthy organisational culture and a sufficient number of personnel.

In studies, children and young people have highlighted safety and stability as the most important factors in out-of-home care. Social workers can promote these factors through the careful planning and monitoring of placements. Having a reasonable number of clients and ensuring a sufficient level of skill and support for social workers enable high-quality and child-oriented work and prevent shortcomings in social work processes.

There are still several gaps in existing research related to out-of-home care; this can be considered a significant structural defect. The development of out-of-home care requires research from different levels and perspectives. A particularly important aspect is hearing and amplifying the voices of children who are and have been in out-of-home care; this applies to both research and the everyday life of out-of-home care. It will ensure that development work is headed in the right direction.

Keywords: child welfare, out-of home care, inadequacy, maltreatment, abuse, supervision

Sisällys

Sammandrag.....	3
Abstract	4
1 Johdanto	6
2 Tutkimuskatsauksen tehtävät ja toteuttaminen.....	8
3 Epäkohta-ilmion paikannusta ja käsitteen jäsenystä	10
3.1 Laatupoikkeamat ja kaltoinkohtelun kynnys.....	10
3.2 Ei-toivotut ja haitalliset tapahtumat sijaishuollon aikana.....	11
4 Vakavat epäkohdat sijaishuoltopaikoissa.....	12
4.1 Kaltoinkohtelu, väkivalta ja laiminlyönti käsitteinä.....	12
4.2 Kaltoinkohtelu perhehoidossa	13
4.3 Kaltoinkohtelu lastensuojelulaitoksissa.....	14
4.4 Lasten keskinäinen väkivalta.....	15
4.5 Seksuaalinen häirintä ja väkivalta lastensuojelulaitoksissa.....	15
4.6 Kertautuvat kaltoinkohtelun kokemukset.....	17
5 Nuorten näkökulmia sijaishuollon epäkohtiin.....	19
5.1 Sijaishuollon turvallisuuden rakentuminen	19
5.2 Osattomuuden kokemukset uhkana pysyvyydelle.....	20
6 Epäkohtien ehkäisy ja tunnistaminen	22
6.1 Sijoituksen huolellinen suunnittelu ja seuranta	23
6.2 Lapsen taustaan liittyvän tiedon merkitys ja siirtyminen	24
6.3 Osaaminen ja päätöksenteko tunnistamis- ja puuttumistilanteissa.....	25
6.4 Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun selvittämistä vaikeuttavat tekijät.....	25
6.5 Suhteet, byrokratia ja riskit työtteen määrittäjinä.....	26
6.6 Sijaishuollon valvonta hakee muotoaan	27
7 Rakenteelliset laiminlyönnit epäkohtien taustalla	28
8 Johtopäätökset	30
Lähteet.....	34
Liite 1: Hakutermit ja hakutulosten määrä	36
Liite 2: Tutkimusaineistoksi valikoituneet artikkelit.....	37

1 Johdanto

Tämä tutkimuskatsaus on laadittu osana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (Thl) Kysy ja kuuntele -hanketta (2019–2021), jossa tutkitaan sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja kokemuksia. Yksi hankkeen tavoitteista on selvittää, millaiset tekijät helpottavat sijaishuollon epäkohtien tunnistamista. Tämä kysymys ohjasi myös tutkimuskatsauksen laadintaa. Katsauksen tarkoituksena on niin ikään jäsentää sijaishuollon epäkohdan käsitettä, joka on jäänyt vähäiselle huomiolle tähänastisessa tutkimuksessa.

Tutkimuskatsauksemme perustuu 2000-luvulla julkaistuihin sijaishuollon epäkohtia koskeviin kansainvälisiin tutkimuksiin. Suomessa sijaishuollon epäkohtia ja valvontaa on tutkittu hyvin vähän, mistä syystä katsoimme tarpeelliseksi koota kansainvälistä tutkimustietoa ilmiön jäsentämiseksi. Kotimaisia tutkimuksia on poimittu mukaan käsin kansainvälisen aineiston täydennykseksi.

Epäkohta voidaan määritellä sijaishuollon laadun poikkeamaksi: puutteeksi, joka liittyy lapsen hoitoon, kasvatukseen, kohteluun tai turvallisuuteen. Epäkohtien skaala ulottuu yksittäisestä huolimattomuusvirheestä vakavaan kaltoinkohteluun, jota esiintyy eri muodoissa: henkisenä, fyysisenä ja rakenteellisenä. Puutteet sijaishuollon turvallisuudessa voivat ulottua aina toimitiloja ja toimintaympäristöä koskeviin teknisiin puutteisiin saakka. Tämän katsauksen pääpaino on kuitenkin lapsen hoidossa ja kasvatuksessa: kohtaamisiin, vuorovaikutukseen ja suhteisiin liittyvissä epäkohdissa sekä rakenteellisissa ongelmissa niiden taustalla.

Sijaishuollon tulee vastata kunkin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, ja epäkohdat uhkaavat tämän tavoitteen toteutumista. Osa sijaishuollon epäkohdista on helppo tunnistaa, osa taas on vaikeasti tavoitettavissa. Sijaishuollon valvonnan tehtävä on hajautettu eri toimijoille: Kunnat valvovat alueellaan ja käytössään olevia sijaishuoltopaikkoja, ja lasten asioista vastaavat sosiaalityöntekijät valvovat asiakkaidensa sijaishuollon toteutumista. Sijaishuollon lainmukaisen toteuttamisen edellytyksiä valvovat myös Aluehallintovirasto ja Valvira, ja Aluehallintovirasto valvoo niin ikään sosiaalityön prosessien lainmukaisuutta. Kaikki sijaishuollon aikaiset haitalliset tapahtumat eivät kuitenkaan kiinnity sijaishuoltopaikkaan tai -prosessiin, mikä luo lisää haastetta epäkohtien tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen.

Sijaishuollon menneisyyselvitysten myötä vakavat epäkohdat ovat nousseet julkisuuteen eri maissa. Ruotsalainen Johanna Sköld hahmottaa näiden selvitysten historiallista kontekstia ja tutkii niiden tuottaman tiedon luonnetta. 1990-luvulta alkaen tehdyissä selvityksissä on ollut uutta se, että kaltoinkohtelun kohteeksi joutuneille on annettu mahdollisuus kertoa tarinansa itse, ja että media on kiinnostunut aiheesta. Oletuksena on ollut, että tarinoiden kertominen vaikuttaisi kansalliseen historialliseen narratiiviin, ja johtaisi hyvityksiin sekä vastaavien tapahtumien ehkäisemiseen jatkossa. (Sköld 2013, 5–7)

Sköld (2013) arvelee, että sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun tutkintaprosessien ympärille muodostuu kenties uusi monitieteinen tutkimuskenttä. Raporteilla on kuitenkin myös omat sokeat pisteensä ja vääristymänsä: osa tarinoista jää aina kertomatta, jokin sijaishuoltomuoto voi jäädä katveeseen ja tarinoita voidaan tulkita eri tavoin. On myös tutkittava sitä, miten kaltoinkohtelu ja laiminlyönti on määritelty kussakin ajassa. Entä mitä se kertoo meidän ajastamme, että menneisyyttä selvitetään juuri nyt, kysyy Sköld. (2013, 8–9.)

Pohjoismaissa menneisyyselvitykset on aloitettu 2000-luvulla. Suomalainen ”Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983” –selvitys julkaistiin vuonna 2016. Tutkittava ajanjakso oli ensimmäisen lastensuojelulain voimassaoloaika, ja tutkimusta varten haastateltiin 299 henkilöä, joista suurin osa oli itse kokenut kaltoinkohtelua koulukodeissa, lastenkodeissa tai perhehoidossa. Selvityksessä ei jäsennetä epäkohdan käsitettä, mutta sen sisällöt avautuvat tapausesimerkkien kautta. Selvitys keskittyy sijaishuollon vakaviimpiin epäkohtiin: henkisen, fyysisen, seksuaalisen ja rakenteellisen väkivallan kokemuksiin sekä perustarpeiden laiminlyöntiin. (Hytönen ym., 2016, 14–16; Sköld 2013, 9.)

Hoivan (care) käsite liitetään hyviin aikeisiin, mutta käytäntönä se ei aina vastaa näitä aikomuksia. Sköld kysyy, miten on mahdollista, että hyvin aikein käynnistetty toiminta on johtanut niin hirveisiin tapahtumiin. Tutkimusalue on vielä uusi, ja erilaiset selitysmallit ovat tarpeen. Myös Hytönen ja kumppanit (2016) pohtivat, miten väkivalta ja kaltoinkohtelu ovat olleet mahdollisia. He erottavat taustalta viisi riskitekijää: perhesijoitusten edullisuuden, valvonnan heikkouden, sijaishuoltopaikkojen eristyneisyyden yhdistettynä

vaikenemisen kulttuuriin, resurssiongelmien sekä lastensuojelua koskevan tiedontuotannon puutteen. (Hytönen ym. 2016, 169; Sköld 2013, 16.)

Suomessa sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista kertyy vähitellen lisää tietoa. Vuonna 2019 Thl:n kouluterveyskyselyn yhteydessä koottiin ensi kertaa fokuoituja tietoja sijoitettuna olleiden lasten kokemuksista heiltä itseltään. Tuloksista käy ilmi, että suurin osa sijoitetuista lapsista voi hyvin. Myös vakavista epäkohdista kertovia turvattomuuden, osattomuuden ja väkivallan kokemuksia ilmenee kuitenkin edelleen. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat laitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa asuvat nuoret. Heistä 18 prosenttia kertoo kokeneensa fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa sijaishuollon aikuisen taholta. Yli puolet on kokenut kiusaamista tai väkivaltaa vertaisten taholta, ja niin ikään yli puolet kaltoinkohteluksi tulkittavia rangaistuksia. Erityisesti yläkouluikäisillä nuorilla on heikosti tietoa oikeusturvakeinoista: vain hiekkien yli puolet heistä tiesi, mistä saada apua, jos kohdellaan huonosti. (Ikonen ym. 2020, 23, 30; Koivula ym. 2021, 271.)

Vuonna 2019 julkaistiin myös Riitta Laakson tutkimusraportti ”Ne näki musta: huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset”. Tutkimuksessa on haastateltu 25 lasta ja nuorta heidän hyvinvoinnistaan ja kokemuksistaan sijaishuollossa. Myös tämän tutkimuksen mukaan valtaosa sijoitetuista lapsista voi hyvin, vaikka joukossa on myös toisenlaisia kokemuksia. (Laakso 2019.) Syksyllä 2021 julkaistaan ensimmäisiä Kysy ja kuuntele -hankkeen tutkimustuloksia, jotka tuottavat lisää tietoa sijoitettujen lasten ja nuorten sijaishuoltopaikkaan ja sosiaalityöhön liittyvistä kokemuksista. Tässä Thl:n toteuttamassa tutkimuksessa kerättiin laaja kyselyaineisto yli 10-vuotiailta sijoitetuilta lapsilta ja nuorilta sosiaalityöntekijän tapaamisissa. Sijaishuollon käytäntöjen kehittämiseksi on tärkeää selvittää lasten ja nuorten kokemuksia ja epäkohtien esiintyvyyttä heiltä itseltään.

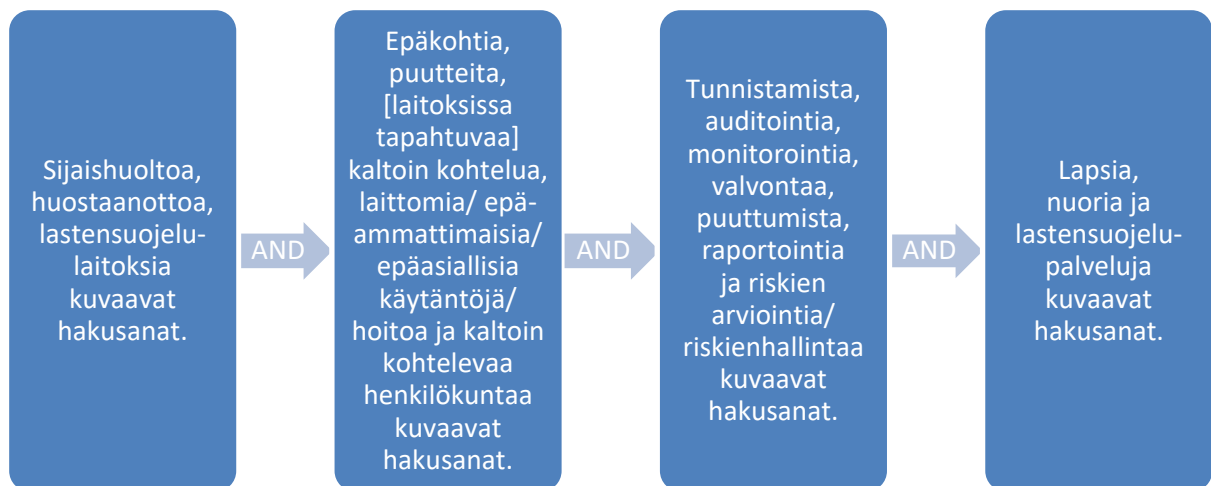
2 Tutkimuskatsauksen tehtävät ja toteuttaminen

Tämän tutkimuskatsauksen tavoitteena on ollut koota kansainvälistä tutkimustietoa sijaishuollossa ilmenevistä epäkohdista ja niiden tunnistamisesta. Tutkimuskatsaus on luonteeltaan kartoittava, ja tutkimuskysymykset muotoilimme seuraavasti:

1. Miten sijaishuollon epäkohtia on käsitelty ja jäsennetty kansainvälisessä tutkimuksessa?
2. Miten sijaishuollon epäkohdat syntyvät?
3. Mitkä tekijät helpottavat epäkohtien tunnistamista sosiaalityöntekijöiden työssä?

Kun tutkimuskatsauksen tavoitteet olivat tarkentuneet, pyysimme aineiston hankinnan tueksi THL:n informaattikko Ritva Miikkiä. Tehtyään ensimmäiset koehaut sopivista tietokannoista tammikuussa 2020 informaattikko totesi hakujen tuottaneen paljon sijaishuollossa tapahtuneen kaltoinkohtelun esiintymistiheyttä kuvaavia artikkeleita, mutta kovin vähän epäkohtien tunnistamista käsitteleviä. Katsauksen tarkoitus ei kuitenkaan ole kuvata epäkohtien esiintyvyyttä kansainvälisesti, vaan tarkastella ilmiötä laadullisesta näkökulmasta.

Koehakujen jälkeen tunnistimme viitteiden joukosta joitakin avainartikkeleita ja -käsitteitä, jotka ohjasivat hakua edelleen. Tarkensimme yhdessä informaattikon kanssa hakua muutaman kerran, ja tuloksena oli lopulta kaksoiskappaleiden poistamisen jälkeen 152 vertaisarvioitua englanninkielistä artikkelia, jotka löytyivät THL:ssä käytettävissä olevista tietokannoista. Liitteenä (liite 1) olevassa taulukossa listataan käytetyt tietokannat hakutuloksineen. Liitteessä listataan myös kätetyt hakutermit. Informaatikon laatimasta kuviosta (alla) ilmenee, miten hakustrategia keskustelujemme ja koehakujen myötä rakentui.

Kuva 1. Tiedonhaun strategian rakentuminen

Kävimme 152 viitteen kokonaisuutta läpi poimien niistä sellaisia, jotka mahdollisesti valottaisivat sijaishuollon epäkohtien, niiden tunnistamisen ja niihin puuttumisen ilmiöitä. Abstraktien perusteella seuloimme epäolennaisina pitämiämme artikkeleita vähitellen pois. Päähuomio oli 2000-luvulla julkaistuissa artikkeleissa. Vanhemmatkin käytiin läpi siltä varalta, että joukosta löytyisi aikaa hyvin kestäneitä tutkimuksia, jotka toisivat hyödyllisiä näkökulmia aiheeseen. Karsimme aineistosta vähitellen pois yksittäisiä ilmiöitä tai työmenetelmiä kuvaavat artikkelit sekä tyystin erilaisiin kulttuurisiin toimintaympäristöihin sijoittuvat

tutkimukset, joiden kohde oli tutkimustehtävämme kannalta epärelevantti. Emme karsineet tutkimuksia niiden metodologisten valintojen perusteella: mukana on kvalititatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimuksia sekä kirjallisuuskatsauksia. Aineistoksi valikoitui lopulta yhteensä 32 artikkelia, jotka yhtä lukuun ottamatta on julkaistu 2000-luvulta. Yksi artikkeleista on julkaistu vuonna 1999.

Mukaan valittiin muutamia lähteitä myös tietokantahaun ulkopuolelta. Omatoimisen tiedonhaun kautta löytyi Anna Uliandon ja David Mellorin sijaishuollossa tapahtuvaan kaltoinkohteluun liittyvä artikkeli vuodelta 2012. Aihepiiriin liittyvää kotimaista kirjallisuutta otettiin mukaan peilauspinnaksi.

Tietokantahaku tuotti runsaasti väkivalta-aiheisia tutkimuksia, ja tämän aineiston perusteella tutkimustietoa lievemmistä sijaishuollon epäkohdista voi todeta olevan niukasti. Sijaishuollon laatua, etenkin sen turvallisuutta, pohditaan kuitenkin monessa aineistomme artikkelissa. Laatu ja epäkohdat kuuluvat toki sijaishuollon kontekstissa kiinteästi yhteen, vaikka tämän katsauksen fokus onkin epäkohdissa ja laadun poikkeamissa.

Aloitamme aineiston käsittelyn epäkohta-käsitteen jäsennyksillä seuraavassa luvussa. Luvussa neljä käymme läpi sijaishuoltopaikoissa ilmeneviä vakavia epäkohtia käsitteleviä tutkimuksia, ja luvussa viisi keskitymme tutkimuksiin, joissa kuuluu lasten ja nuorten oma ääni. Luvussa kuusi kokoamme sijaishuollon sosiaalityön prosesseihin liittyviä toivottavia ja ei-toivottavia käytäntöjä epäkohtien ehkäisemiseen ja tunnistamiseen liittyen. Luvussa seitsemän tarkastelemme rakenteellisia epäkohtia.

3 Epäkohta-ilmion paikannusta ja käsitteen jäsennystä

Aineistomme tutkimuksissa sijaishuollon epäkohtia on käsitelty sekä järjestelmän, ammattilaisten että lasten ja nuorten itsensä näkökulmasta. Pyrimme tuomaan esiin kaikkia näitä näkökulmia, jotta ilmiöstä syntyisi kokonaiskuva. Ammattilaisten tuottama tieto on tärkeä lasten ja nuorten näkökulmien täydentäjä, sillä lapsi voi joissakin tilanteissa kokea olevansa turvassa, vaikka olosuhteet ovat ammattilaisten näkökulmasta turvattomat (vrt Laakso 2019). Turvattomasta arjesta syntynyt kokemus voi olla lapsen ainoa kokemus tavanomaisesta arjesta ennen sijaishuoltoon tuloa.

3.1 Laatupoikkeamat ja kaltoinkohtelun kynnyks

Jotta sijaishuollon epäkohta voidaan tunnistaa, on oltava käsitys siitä, mitä sijaishuollon laadulta voi ja tulee edellyttää. Sekä sijaishuollon laatu että sen poikkeamat määrittyvät jatkuvasti uudelleen vuorovaikutuksessa, ja niistä neuvotellaan palvelujärjestelmän eri tasoilla: palveluita hankittaessa, järjestettäessä, tuotettaessa, valvottaessa ja ennen kaikkea käytettäessä. Sijaishuollon laatu näkyy lapsen arjen puitteina ja sisältöinä, eli käsitys laadusta on yhtä kuin käsitys riittävän hyvästä arjesta sijaishuollossa.

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Kuntaliitto julkaisivat vuonna 2019 lastensuojelun laatusuosituksen yhteydessä sijaishuollon kansalliset laatuksiteerit (Malja ym. 2019), jotka antavat suuntaa yhteiselle keskustelulle sijaishuollon laadusta. Laatuksiteereitä noudattamalla voidaan pyrkiä ehkäisemään epäkohtien syntyä sijaishuollossa. Laatuksiteereitä hyödynnettäessä on kuitenkin huomattava, että joiltakin osin ne määrittelevät vain lakiin perustuvan palvelun perustason. Lasten arjen taas on toivottavaa nousta tämän tason yläpuolelle.

Jokaisella on oma elämäkokemuksiin perustuva käsityksensä siitä, millaista on hyvä elämänlaatu. Sosiaaliryön ja sijaishuollon ammattilaisten käsitykset rakentuvat myös ammattieettisistä periaatteista sekä lapsen oikeuksien, normaalin kehityksen ja lainsäädännön tuntemisesta. Kukin sijoituksen tarpeessa oleva lapsi muuttaa sijaishuoltoon yksilöllisistä lähtökohdistaan, ja lapsen verkostossa käydään päivittäin arkisia neuvotteluja siitä, millaista hänen arkensa pitäisi olla. Herkkyydet erilaisten epäkohtien tunnistamiseen ovat yksilöllisiä, eivätkä eri toimijoiden näkemykset osu aina yksiin. Mikä on yhdelle epäkohta, voi olla toiselle tavanomaista arkea. Sijaishuollon arjessa tulee usein pohdittavaksi kysymys siitä, kenellä on epäkohdan määrittelyn valta.

Perhehoidon epäkohtia tutkinut Biehal (2014) tavoittelee artikkelissaan sijaishuollon epäkohtien ilmiön käsitteellistämistä. Biehal pohtii epäkohtien vakavuusasteita, ja jakaa epäkohdat kahteen ryhmään: heikkolaatuisen hoivaan (poor standards of care) ja kaltoinkohteluun (maltreatment). Biehal pohtii näiden välistä rajaa: milloin sijaishuollossa tarjottava hoiva on niin heikkolaatuista, että on syytä todeta kaltoinkohtelun rajan ylittyneen? Monissa tapauksissa heikkolaatuisen, kenties tukitoimilla parannettavissa olevan hoivan ja kaltoinkohtelun välinen raja on epäselvä. ”Kaltoinkohtelun kynnyksestä” on tuskin koskaan mahdollista määrittellä kattavasti, mutta ilmiön purkaminen käsitteiksi auttaa sen jäsentämisessä. (Biehal 2014, 54.)

Yhdymme Biehalin (2014) huomioon siitä, että sijaishuollon epäkohtia tarkasteltaessa on tärkeä erottaa toisistaan kaltoinkohtelu- ja muut epäkohtatilanteet. Tässä katsauksessa ymmärrämme nämä kahtena eri epäkohtien kategoriana: vakaviksi epäkohdiksi määrittyvinä kaltoinkohtelutapauksina sekä lievemiksi epäkohdiksi määrittyvinä laatupoikkeamina. Ymmärrämme kuitenkin niiden olevan osa samaa liukumaa.

Sijaishuollon epäkohtia koskeva keskustelu kohdistuu yleensä tapahtumiin sijaishuoltopaikassa, vaikka sijaishuollon laadun taso on koko palvelujärjestelmän toimivuuden mittari. Rakenteellisten ongelmien vastuutahoja on vain vaikeampi osoittaa. Rakenteelliset epäkohdat tulevat näkyviksi monissa tämän katsauksen tutkimuksissa. Lapsen arjessa ilmenevän epäkohdan taustalla on usein jokin rakenteellinen ongelma: heikosti resursoitunut palvelu, riittämätön koulutus ja palkkaus, epäselvät vastuurakenteet tai vallitsevat asenteet ja

arvostukset. Henkilöstön työolosuhteet ja organisaatiokulttuurit ovat olennaisessa asemassa laadukasta sijaishuoltoa tavoiteltaessa, mikä pätee niin sijaishuoltoyksiköihin kuin kuntien sosiaalityöhön.

Sijaishuoltoa on harvoin mielekästä ajatella laadullisten ääripäiden kautta, yksinomaan ihanteellisena tai kelvottomana. ”Lapsi ja nuori, joka kertoo monella tavalla merkittävästä hyvinvointinsa kohenemisesta, saat-
taa kertoa myös kokemastaan yksittäisestä turvattomuutta synnyttäneestä tapahtumasta sijaishuoltopaikassa”, toteaa Laakso (2019, 73). Kaikkien riskien välttely ei ole sijaishuollon arjessa mahdollista, ei edes lasten edun mukaista. Sijaishuollon laatua ja turvallisuutta arvioidaan myös jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti, suhteessa juuri hänen tarpeisiinsa.

3.2 Ei-toivotut ja haitalliset tapahtumat sijaishuollon aikana

Sijaishuollon epäkohdista ja ei-toivottuista vaikutuksista puuttuu sekä tutkimusta että käsitteistöä. Ruotsalaistutkijat Shanks ja kumppanit (2020) hakevat tukea epäkohtatilanteiden määrittelyyn sosiaalityön lähtökohtailta. He pohtivat myös lastensuojelun interventtioiden haitallisia vaikutuksia, joita ei heidän mukaansa ole systemaattisesti arvioitu. Yhteiskuntatieteiden kentässä ei ole ylipäätään ollut nähtävissä kiinnostusta tutkia interventtioiden tahattomia tai ei-toivottuja tuloksia samaan tapaan kuin niiden hyötyjä. Tutkijat pohtivat, johtuuko ilmiön näkymättömyys koherentin terminologian puutteesta. (Shanks ym. 2020, 92, 94–95.)

Psykoterapian piirissä puhutaan haittavaikutuksista (”negative effects”), lääketieteessä ja lääkehoidossa taas haitallisista tapahtumista tai poikkeamista (”adverse events”). Ne ovat ei-toivottuja tapahtumia, joilla ei välttämättä ole kausaalisia yhteyksiä hoitoon sinänsä. Tutkimustietoa sijaishuollon aikaisista olosuhteista on vasta niukasti, mutta Shanks ja kumppanit arvelevat haitallisen tapahtuman (”adverse event”) käsitteen soveltuvan käytettäväksi sijaishuollon kontekstissa. (Shanks ym. 2020, 95.)

On olennaista erottaa, arvioidaanko haitan aiheutuneen sijaishuollon aikana tahattomasti vai jollain tapaa tahallisesti, henkilöstön epäasiallisen toiminnan kuten kaltoinkohtelun tai laiminlyönnin (malpractice) seurauksena. Myös niitä tilanteita tulisi tutkia, joissa sijaishuolto ei tunnu tuottavan vastetta lainkaan. Sijaishuollon lopputuloksista on vaikea päätellä, onko niihin vaikuttanut jokin hoidon aikainen haitalliseksi arvioitu tapahtuma. Sitä, miten sijoitetulle lapselle olisi käynyt toisenlaisissa olosuhteissa, on mahdotonta selvittää. (Shanks ym. 2020, 95.)

Palveluiden laadun poikkeamia voi jäsentää myös asiakasturvallisuuden käsitteen avulla. Lastensuojelu on asiakasturvallisuuden näkökulmasta erityisen vaativa toimintaympäristö: asiakkaat ovat hyvin haavoittuvassa asemassa, ja lastensuojelussa työskentely edellyttää monenlaista osaamista ja sisältää merkittävää julkisen vallan käyttöä. Asiakasturvallisuuden varmistaminen on osa lapsikohtaista valvontaa. Sijaishuollon asiakasturvallisuudesta vastaa viime kädessä sosiaalityöntekijä, mutta asiakasturvallisuuden toteutuminen on huomioitava koko organisaation tasolla. Järjestelmätason tarkastelussa on huomioitava työn tekemisen todelliset edellytykset, kuten asiakasmäärät ja työn organisointi. (Välimäki ym. 2021.)

Shanks ja kumppanit (2020) summaavat, että sijaishuollossa tarvittaisiin kaikenlaisten haittojen systemaattisempaa valvontaa, koska yhteiskunnan vastuu sijoitetuista lapsista on mittava. He toteavat, että käsitteeskustelu voi olla ensimmäinen askel sijaishuollon haitallisten vaikutusten luokitteluun ja nimeämiseen. (Shanks ym. 2020, 96–97.) Epäkohtien määrittelyistä on käytävä jatkuvaa keskustelua, jotta tunnistetaan myös uusia ilmiöitä ja sokeiksi jääneitä pisteitä.

4 Vakavat epäkohdat sijaishuoltopaikoissa

Tässä luvussa kuvaamme aineistomme pohjalta sitä, mistä syistä arkiset tilanteet voivat sijaishuoltopaikoissa kärjistyä vakaviksi epäkohdiksi: kaltoinkohteluksi ja väkivallaksi. Käymme läpi myös tutkijoiden tunnistamia kaltoinkohtelun uhriksi joutumisen riskejä.

4.1 Kaltoinkohtelu, väkivalta ja laiminlyönti käsitteinä

Kaltoinkohtelun ja väkivallan käsitteet esiintyvät tiheään tämän katsauksen aineistossa, ja nekin asettuvat vaikeasti määriteltäviksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (Bildjuschkin ym. 2020) julkaisemassa väkivaltasanastossa kuvataan väkivallan käsitteen moninaisuutta. Julkaisussa kuitenkin todetaan, että yhteisesti tunnustetut määritelmät ovat tarpeen, jotta ilmiöstä päästään keskustelemaan. Väkivallan ja kaltoinkohtelun käsitteille esitetään seuraavanlaiset määritelmät:

WHO:n määritelmässä väkivalta tarkoittaa vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista siten, että tämä kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja että tämä johtaa tai voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen tai kuolemaan. -- ”Vallan” sisällyttäminen määritelmään ”fyysisen voimankäytön” ohella laajentaa väkivaltaisen teon luonnetta. Tavanomainen väkivallan mieltäminen laajennetaan koskemaan tekoja, uhkauksia ja pelottelua, jotka johtuvat valtasuhteesta. Tätä kautta mukaan tulevat ilmeisempien väkivaltaisten tekojen ohella myös laiminlyönti ja tekemättä jättäminen.

Kaltoinkohtelu-termin käyttökonteksti on suomen kielessä väkivalta-termiä rajatumpi. Kaltoinkohtelua käytetään tilanteissa, joissa väkivalta ilmenee vastuu-, luottamus- tai valtasuhteessa heikommassa asemassa olevaa henkilöä, esim. lasta tai vanhusta kohtaan. Toisaalta kaltoinkohtelu on ainoa yleisesti käytetty käänös väkivaltaa laajemmalle englanninkieliselle termille maltreatment. (Bildjuschkin ym. 2020, 5.)

Laiminlyönti määrittyy väkivaltasanastossa väkivallaksi, ”jossa henkilö tai henkilöryhmä jätetään vaille hoitoa, apua, huolenpitoa tai muuta perustarpeiden tyydyttämistä tilanteissa, joissa hän on näistä riippuvainen” (Bildjuschkin ym. 2020, 10).

Artikkeliaineistossame Gabrielli ja kumppanit (2017) kirjoittavat kaltoinkohtelun määrittelyn vaikeudesta. He toteavat, että jokainen kaltoinkohtelukokemus koostuu monista eri ulottuvuuksista, kuten koetun väkivallan muoto, vakavuus, toistuvuus ja kesto. Kokemusten arviointiin käytettyjen menetelmien kirjo on laaja. Kaltoinkohtelu on monimutkainen konstruktio, jonka voi tutkimuksissa käsitteellistää eri tavoin. Se, millaisia tutkimustuloksia saadaan, riippuu käsitteen operationalisoinnin tavasta. (Gabrielli ym. 2017, 99.) Lapsen kokemus kaltoinkohtelusta ja muusta väkivallasta on aina merkityksellinen, riippumatta muiden määrittelyistä. Myös Thl:n väkivaltasanastossa painotetaan uhrin näkökulman ensisijaisuutta (Bildjuschkin 2020, 3).

Käsitykset lapsen edusta ja hyvästä kohtelusta ovat olleet vaihtelevia riippuen ajasta, paikasta ja kulttuurisesta kontekstista. Tämä näkyy esimerkiksi suhtautumisessa kuritusväkivaltaan. (Sköld 2013, 15–17.) Susanna Hoikkalan (2020) lastensuojelulaitosten kurinpito- ja rajoituskäytäntöjen murrosta käsittelevästä tutkimuksesta käy ilmi, että suomalaisissa laitoksissa luovuttiin ruumiillisesta kurittamisesta 1950- ja 1960-lukujen aikana. Viimeisimmäksi se kiellettiin koulukodeissa vuonna 1965. Muutos ajoittuu laitostoiminnan ammatillistumiseen ja modernisoitumiseen. (Hoikkala 2020, 86, 165.)

Kussakin ajassa vallitsevat käsitykset siis vaikuttavat siihen, mitä raportoidaan kaltoinkohteluna. Väkivaltaan ja erityisesti lapsiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan liittyvän käsitteistön kehittyminen ja tabujen murtuminen ovat vähitellen mahdollistaneet aiheesta puhumisen. Käytetty kieli vaikuttaa siihen, mitä

on mahdollista nähdä ja miten havaitun pohjalta on mahdollista toimia. Esimerkiksi tietoisuus siitä, että myös pojat voivat olla seksuaaliväkivallan uhreja, mullisti käsityksen lasten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta. (Sköld 2013, 15–17.)

Kirjallisuudessa käsitellään huomattavan paljon enemmän laitospaikka- kuin perhehoidossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua. Perhehoidon kaltoinkohtelua tarkastellut Biehal (2014) toteaa, että lastensuojelulaitoksissa tapahtunut kaltoinkohtelu on nostattanut viime vuosikymmeninä useita skandaaleja ja johtanut laitosten valvonnan tiivistämiseen. Perhehoidossa tapahtuva kaltoinkohtelu on jäänyt vähemmälle huomiolle, ja ilmiön laajuudesta on vaikea päästä selville. (Biehal 2014, 48–50, 57.)

Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun syitä on tutkimuksissa etsitty muun muassa lasten ja nuorten käyttäytymiseen liittyvistä piirteistä, hoitavien aikuisten uupumisesta ja heidän saamansa koulutuksen tai tuen puutteesta, epäonnistuneesta paikan valinnasta, kiireessä tehdyistä sijoituksista ja sijoitusten puutteellisesta seurannasta. Kaltoinkohtelutapausten määrät vaihtelevat tutkimuksesta toiseen, eivätkä kaikki tapaukset luultavasti päädy tilastoihin. (Katz ym. 2017, 35–36.)

Uliando ja Mellor (2012) listaavat viisi sijaishuollossa esiintyvän kaltoinkohtelun tapaa, joissa tekijänä on yksilö, erotukseksi rakenteellisesta väkivallasta: henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, laiminlyönti sekä perheväkivallan todistaminen. Nämä viittaavat sekä tarkoituksellisiin tekoihin että epäonnistumisiin sijaishuollon järjestämisessä. Sijoitettujen lasten suojelun osalta vastuu on perhehoitajilla, laitosten työntekijöillä sekä lastensuojelujärjestelmällä. Suojelutehtävässä epäonnistumista voi pitää yhtenä kaltoinkohtelun muotona. (Uliando & Mellor 2012, 2280–2281.) Rakenteellista väkivaltaa, johon nämä epäonnistumiset lukeutuvat, käsittelemme tarkemmin luvussa kuusi.

4.2 Kaltoinkohtelu perhehoidossa

Biehal (2014) esittelee artikkelissaan USA:ssa, Australiassa ja Iso-Britanniassa tehtyjen tutkimusten havaintoja perhehoidossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta. Perhehoidossa tapahtuvan kaltoinkohtelun riskiä lisäävät puutteet perhehoitajien valintaan liittyvässä arvioinnissa sekä perhehoidon ohjauksessa ja valvonnassa. Yhdysvaltalaiset tutkijat DePanfilis ja Girvin (2004) toteavat, että tutkimusten mukaan perhehoidossa tapahtuva kaltoinkohtelu saa alkunsa kolmenlaisten taustatekijöiden yhteisvaikutuksista. Näitä ovat sijaishuollon työkäytännöt, kuten riittämätön valmennus ja valvonta, perhehoitajien elämäntilanteisiin liittyvät ongelmat, kuten sairastuminen, parisuhdekriisi tai talousvaikeudet sekä lapsen psyykkiset ja fyysiset ominaisuudet. (Biehal 2014, 48–49; DePanfilis & Girvin 2004, 354.)

Australialaisen Tarren-Sweeneyn (2008) tutkimustuloksissa suurin osa raportoiduista kaltoinkohtelutapahtuksista liittyy perhehoitajien keinottomuuteen. Keinottomuuden seurauksina oli kohtuuttoman kovaa kuriä, syyllistämistä, rangaistuksia ja kuritusväkivaltaa. Sellainen laiminlyönti tai väkivalta, joka johtui perhehoitajien sopimattomuudesta alalle tunne-elämän, persoonallisuuden tai ihmissuhteiden ongelmien vuoksi, oli harvinaisempaa. Biehalin mukaan useissa tutkimuksissa on todettu, että suurempi osa perhehoitoon liittyvistä epäkohtailmoituksista koskee hoidon huonoa laatua kuin varsinaista kaltoinkohtelua. (Biehal 2014, 54.)

Biehalin (2014) mukaan osa perhehoitajista on paljon tarkemmassa valvonnassa kuin muut perheet. Toisinaan sosiaalityöntekijät taas saattavat arvioida ylioptimistisesti heille tuttujen perhehoitajien tarjoaman hoidon laatua. Biehal mainitsee useita tutkimuksia, joissa kuvataan ”institutionaalisia epäonnistumisia”, kuten ammattilaisten kyvyttömyyttä tunnistaa perhehoidossa tapahtunutta kaltoinkohtelua tai kehnosti tehtyjä epäkohtaselvityksiä, joiden vuoksi lapsia on jäänyt asumaan turvattomiin olosuhteisiin. Heikkolaatuisten selvitysten taustalla on mahdollisesti liiallinen työkuorma, tieto sijaishuoltopaikkojen niukkuudesta tai halu jatkaa sukulaissijoitusta sen vaaratekijöistä huolimatta. (Biehal 2014, 56–57.) Epäonnistumisten kertautuminen kuvattulla tavalla on vakava hälytysmerkki palvelujärjestelmän tilasta.

Tilbury (2007) toteaa, että perhehoito tapahtuu hyvin yksityisellä alueella, mikä vaikeuttaa valvontaa ja luo mahdollisuuksia vallan väärinkäyttöön. Osa perhehoitajista pyrkii säilyttämään autonomiansa jättämällä kotitilanteeseensa liittyviä tietoja antamatta. Sijaishuoltopaikoista on pulaa, mistä syystä lapsia on sijoitettu myös sellaisiin paikkoihin, joiden olosuhteet eivät ole ihanteelliset. Sosiaalityöntekijät voivat joskus suhtautua perhehoitajiin liian ymmärtäväisesti, koska tietävät näiden työskentelevän suuren paineen alla, tai pyrkii

välttämään suututtamasta perhehoitajia, jolloin nämä saattaisivat lakata tarjoamasta palvelua. (Tilbury 2007, 216.)

Perhehoidon valvonnan epäjohtomukaisuus on merkittävä ongelma: laatukriteerien taustalla voi olla heikko tietopohja, ja laadun mittaaminen voi olla vaikeaa, vaikka kriteerit olisivat selkeät. Lisäksi muodollisten, jatkuvasti tarkentuvien vaatimusten soveltaminen yksityiskotiin voi olla vaikeaa. (Tilbury 2007, 217).

4.3 Kaltoinkohtelu lastensuojelulaitoksissa

Tietoisuus lastensuojelulaitoksissa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta ja väkivallasta alkoi kasvaa merkittävästi 1990-luvulla laajojen tutkintaprosessien ja niistä uutisoinnin myötä. Tutkintojen yhteydessä ei kuitenkaan juuri perehdytty kaltoinkohtelun taustatekijöihin, toteaa Colton (2002). Iso-Britanniassa laadittuihin tutkimusraportteihin perehtyneen Coltonin mukaan kaltoinkohtelu on liittynyt yleisimmin tietynlaisiin työtapoihin ja organisaatioihin: suuriin, byrokraattisiin laitoksiin, joihin on sijoitettu kaikkein vaativinta hoitoa tarvitsevia asiakkaita. Coltonin mukaan byrokraattiset rakenteet saattavat auttaa ison lapsimäärän kontrolloinnissa, mutta estävät sijaishuollon hoivaamistehtävää. (Colton 2002, 34, 36.)

Davidsonin (2010) mukaan brittiläisiä laitoksia koskeneissa tutkintaprosesseissa vakavien epäkohtien taustalta on johdonmukaisesti paljastunut ongelmallinen organisaatiokulttuuri, joka on ollut kaltoinkohteluun johtanut avaintekijä. Epäterveessä kulttuurissa ei kyseenalaisteta vallitsevaa eetosta eikä kuunnella lapsia. Tapahtunut kaltoinkohtelu kielletään, vaikka siitä olisi raportoitu. Tällaisessa ympäristössä on tavallista myös eristäytyminen, vahingollisen machokulttuurin ja väkivaltaisen vuorovaikutustavan hyväksyntä. (Davidson 2010, 410.)

Coltonin (2002) mukaan sijoitettujen lasten kaltoinkohteluun johtavat epäonnistumiset ovat useiden eri asioiden summa: työntekijöiden puutteellinen koulutus, ohjaus, rekrytointi ja rekisteröinti, tehon johtaminen ja valvonta, haitalliset instituutiokulttuurit, yhteiskunnassa vallitsevat ristiriitaiset asenteet sekä kyvyttömyys poistaa uhkaavat aikuiset sijaishuollon piiristä. Myös nuorten keskinäiseen väkivaltaan reagoimisessa on oltu hitaita. (Colton 2002, 38–40.)

Epäkohtia suhteissa – valtarakenteet näkyviksi

Luottamuksellinen suhde hoitavaan aikuiseen mahdollistaa sijaishuollossa olevan lapsen kuntoutumisen. Toisaalta tämän suhteen puute tai vääristymät myös vaarantavat vakavasti sijaishuollon tavoitteiden toteutumisen. Tanskalainen Warming (2019) on tutkinut näitä suhteita, erityisesti sijaishuollon työssä ilmenevää tuen ja kontrollin välistä ristiriitaa sekä lasten ja työntekijöiden välisiä kohtaamisia laitosympäristössä. Etnografisen tutkimuksen eräissä erityisen laadukkaaksi tunnistetussa laitoksessa tehnyt Warming on tunnistanut siellä asukkaan ja ammattilaisen rooleihin liittyviä normeja ja tutkinut niihin liittyviä käytäntöjä, tunteita ja valtasuhteita. (Warming 2019, 1.)

Warming kutsuu lasten ja työntekijöiden välisiä suhteita **institutionaalisesti kehystetyiksi**, ja hyödyntää analyysissään feminististä ajattelua päästäkseen kiinni sukupolvien välisten suhteiden itsestään selvänä pidettyyn luonteeseen. Warming asemoi sijaishuollon sosiaalipolitiikan ja sukupolvien välisten suhteiden riis-teyskohtaan (Warming 2019, 1.) Sukupolvisuhteita laitoskontekstissa niin ikään tarkastellut Hoikkala (2020) kutsuu laitosympäristössä tapahtuvia sukupolvien välisiä kohtaamisia yhteiskunnallisesti organisoituneiksi. Sijaishuollon ammatilliset käytännöt toteutuvat näissä kohtaamisissa. (Hoikkala 2020, 34.)

Warming (2019) kuvaa artikkelissaan työotetta, joka vaikuttaa tavanomaiselta ja hyväntahtoiselta, mutta josta lähemmässä tarkastelussa paljastuu valtarakenteita. Tämä työote perustuu vakiintuneisiin valta-asetelmiin ja uusintaa niitä: esimerkkinä psyykkisestä häiriöstä kärsivä nuori, jonka vastakohtana näyttäytyy terve aikuinen. Warmingin mukaan erilaisten työotteiden tutkiminen sai nuorten ja työntekijöiden välisen suhteen liittyvät ristiriidat näkyviksi. (Warming 2019, 2, 6.)

Warmingin (2019) mukaan laitos on tosiasiallisesti nuorten koti, vaikka sen paremmin nuoret kuin työntekijätkään eivät pidä sitä kotina, esimerkiksi tiukkojen sääntöjen ja arkea säätelevien aikataulujen vuoksi. Työntekijöiden ei pidä jakaa laitoksessa yksityisasioitaan, mutta nuorille osoitettuun rooliin yksityisten asioiden kertominen kuuluu. Laitosympäristössä nuoren pyrkimys vaikuttaa toisten tunteisiin nimetään usein

manipuloinniksi, kun taas työntekijöiden osalta nuorten tunteisiin vaikuttamista pidetään hyväksyttävänä työmuotona. Rajaa manipuloinnin ja tukemisen välille on vaikea asettaa, ja omien tunteiden hallinta on yhteisössä vaikeaa kaikille, sekä nuorille että työntekijöille, toteaa Warming (2019, 6.) Warmingille nuorten ja aikuisten väliset suhteet näyttäytyivät ristiriitaisina ja vaihtelevina: molemmat osapuolet sekä mukautuivat sukupolvien väliseen valtasuhteeseen että haastoivat sitä. (Warming 2019, 6.)

Warmingin tutkimus tarjoaa tärkeitä näkökulmia sijaishuollossa tehtävään suhde- ja tunnetyöhön. Sijaishuollon laadun kehittämiseksi on tärkeä tunnistaa, milloin lasten ja aikuisten väliset suhteet ovat hyviä ja kuntouttavia, ja milloin niissä on vahingollisia piirteitä. Hyvinvointi rakentuu suhteissa, ja suhteisiin liittyy väistämättä myös epäkohtia. Hoikkala (2020) mainitsee, että lapsen ja aikuisen suhde on aina myös valtasuhde, ja sijaishuollon aikuisella on myös ammattiaseman mukanaan tuomaa valtaa toimia lapsen tahtoa vastaan. Asema mahdollistaa lapsen suojelemisen, mutta samalla myös vallan väärinkäytön, kuten alistavat ja nöyryyttävät käytännöt. (Hoikkala 2020, 34.)

4.4 Lasten keskinäinen väkivalta

Lasten ja nuorten keskinäiseen vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ovat sijaishuoltopaikoissa yleisiä, mutta jäävät usein vähälle huomiolle. Lasten ja nuorten välistä väkivaltaa esiintyy kaikissa sijaishuolto-työmuodoissa, ja lasten muussa elämäntilanteissa sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Asiaa on tutkittu niukasti, mutta tehdyt tutkimukset ovat antaneet huolestuttavia lukuja. Khoury-Kassabri ja Attar-Schwartz (2014) ovat tutkineet Israelissa 11–19-vuotiaiden lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten väkivaltakokemuksia. Näistä nuorista noin puolet kertoi kokeneensa fyysisistä väkivaltaa toisen laitoksessa asuvan nuoren taholta viimeisen kuukauden aikana. (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014, 670.)

Tutkimusten mukaan erityisesti pojat, nuoremmat lapset sekä sopeutumisvaikeuksista kärsivät lapset ovat muita alttiimpia vertaistensa väkivallanteoille sijaishuollossa. Myös heikko itsetunto on lisännyt väkivallan uhriksi joutumisen riskiä. Väkivallalle altistumisen riskiä lisäävien tekijöiden tunteminen on olennaista, kun suunnitellaan väkivaltaa ehkäiseviä toimenpiteitä. (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014, 674–675.)

On havaittu, että lasten keskinäistä väkivaltaa on vähemmän, jos lasten ja työntekijöiden väliset suhteet ovat hyvät. Aikuisten väkivallanteoille altistuminen taas lisää riskiä altistua myös vertaisten väkivallanteoille. Tutkijat arvelevat, että väkivaltaan syöllistyvät lapset saattavat aikuisen esimerkkiä seuraten päätellä väkivallan olevan oikeutettu ratkaisukeino. Uhriksi joutuneet taas eivät uskalla tai halua hakea apua kaltoin kohtelevilta aikuisilta. Laitoksiin tarvitaan lisää osaamista, tukea ja välineitä haastavien tilanteiden ratkaisemiseksi ja lasten ja nuorten laajaan oirekirjoon vastaamiseksi. (Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014, 663, 675, 677.)

Barter ja Lutman (2016) ovat tutkineet perhehoidossa asuvien lasten keskinäistä väkivaltaa. Perhehoitajat ovat tuoneet esiin huolta erityisesti niistä tilanteista, joissa heidän oman lapsensa hyvinvointi kärsii. Perhehoitajat ovat kertoneet saavansa uusista lapsista usein puutteellisia taustatietoja, mikä kasvattaa lasten keskinäisten vaaratilanteiden riskiä. Perhehoitajat ovat kokeneet myös saavansa liian vähän ulkopuolista tukea haastaviin tilanteisiin. Sijoituksen sujumista arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten lasten keskinäinen väkivalta vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin, toteavat tutkijat. (Barter & Lutman 2016, 271–281.)

4.5 Seksuaalinen häirintä ja väkivalta lastensuojelulaitoksissa

Lastensuojelulaitoksissa tapahtuneesta seksuaaliväkivallasta alettiin uutisoida näkyvästi 1990-luvulla eri puolilla maailmaa, kuten muustakin laitosväkivallasta. Yleiseksi käsitykseksi jäi tällöin se, että väkivallan tekijät ovat lähinnä aikuisia miehiä. Ilmiön ja tekijöiden koko kirjo on kuitenkin oltava tiedossa, jotta tilanteeseen päästään puuttumaan. (Timmerman & Schreuder 2014, 715–716.)

Timmerman ja kumppanit (2014, 2017) listaavat laitoksissa tapahtuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvaavia piirteitä, joita tutkimuksissa on tullut ilmi: puolet lastensuojelulaitoksissa tapahtuvan seksuaaliväkivallan tekijöistä on toisia lapsia tai nuoria, ja valtaosa tekijöistä on miespuolisia. Tytöt joutuvat uhreiksi hieman todennäköisemmin kuin pojat, ja aiempi uhriksi joutumisen kokemus kasvattaa riskiä joutua uhriksi uudelleen. Seksuaaliväkivaltaan syöllistyvät lapset ovat usein olleet itse väkivallan uhreja. Tutkijat painottavat, että

sijaishuoltoon tulevan lapsen kokemushistoria pitäisi aina olla tiedossa hänen asioistaan ja huolenpidostaan vastaavilla työntekijöillä. (Timmerman & Schreuder 2014, 716, 718; Timmerman ym. 2017, 192.)

Timmerman ja kumppanit (2017) korostavat, että etsittäessä selityksiä sijaishuoltopaikoissa tapahtuvaan seksuaaliväkivaltaan on tärkeää ottaa huomioon yksilöllisten tekijöiden lisäksi myös konteksti: laitoksen institutionaalinen kulttuuri, seksuaalinen kulttuuri ja sukupuoli-ideologia. Olennainen on myös laitoksessa vallitseva vuorovaikutustyyli, johon vaikuttavat henkilöstön ja lasten välinen hierarkia sekä yksikön suljettuuden aste. Tapa, jolla seksuaalisuutta käsitellään yhteisössä, asettaa reunaehdot sallituille ja kielletyille tavoille olla toisten kanssa tekemisissä. Tähän osa-alueeseen ei ole tutkimuksessa juuri paneuduttu. (Timmerman ym. 2017, 192.)

Laitoksissa 1990-luvulla ilmi tulleet seksuaalisen väkivallan tapaukset liitettiin autoritaariseen ja valta-asemaansa hyväksikäyttäneeseen johtajaan sekä hierarkkiseen instituutioon. Timmermanin ja Schreuderin (2014) mukaan johtajuuteen liittyvien riskien ohella laitossympäristö voidaan itsessään nähdä riskitekijänä. Sijaishuoltopaikassa nuoret kuuluvat ryhmään, jota eivät voi itse valita, ja josta ei pääse pakoon. Vertaisten vaikutuksesta tulee tällöin hyvin merkittävä tekijä. Myös sijaishuollossa työskentelyyn liittyy riski: ammatilaisten on luotava nuoriin läheisiä suhteita, mutta samalla on pidettävä ammatillinen etäisyys. (Timmerman & Schreuder 2014, 717; Timmerman ym. 2017, 192.)

Etnofrista tutkimusta lastenkodeissa 1990-luvulla tehnyt Green havaitsi, että sijaishuoltopaikoissa tapahtuva seksuaalinen toiminta oli harvoin suostumuksellista tai vastavuoroista siellä asuville lapsille. Monilla tutkimukseen osallistuneilla tytöillä oli jo aiempi kokemus seksuaaliväkivallan uhriksi joutumisesta. He olivat olleet kyvyttömiä puolustautumaan tai hakeneet seksiin suostumalla rakkautta tai vaihtoa hyödykkeisiin. Monille pojille seksuaaliset teot olivat olleet vallankäyttöä irrallaan tunteista, kiintymyksestä tai sitoutumisesta. Sekä tytöt että pojat olivat alttiita myös laitoksen ulkopuolella tapahtuvalle väkivallalle. Laitosyhteisön initiaatiotitit voivat myös sisältää erilaisia seksuaalisia tekoja. (Green & Masson 2002, 153–154.)

Samaan sijaishuoltopaikkaan on usein sijoitettu ryhmä teini-ikäisiä, jotka pohtivat seksuaaliseen kehitykseen liittyviä teemoja, ja joista monella on seksuaalisen väkivallan kokemuksia. Samalla on mahdollista, ettei seksuaalisuudesta keskustella aikuisjohtoisesti juuri lainkaan. Tällaisessa ilmapiirissä lapsille jää epäselvä kuva seksuaalisuudesta ja omista rajoistaan. Erityisesti ne lapset, joilla on aiempia väkivaltakokemuksia, ovat tällöin vaarassa joutua uusien väkivallanteiden kohteeksi. (Timmerman & Schreuder 2014, 717.)

Aiemmissa lastenkoteja koskevissa tutkimuksissa on ilmennyt, että poikien seksuaalisesti aggressiivista käytöstä on pidetty lähes normaalina, ja tyttöjen käyttäytyminen on nähty siihen syypäänä. Machokulttuuri seksistisine ja homofobisine vitseineen luo ilmapiirin, jossa seksuaaliväkivaltaan on vaikeampi puuttua. Nuorten toisiinsa kohdistama seksuaalinen häirintä tai väkivalta voidaan kuitata ikään kuuluvana kokeiluna. Tällöin tekijät eivät joudu vastuuseen, ja asuinympäristö on ylipäätään turvaton. (Timmerman & Schreuder 2014, 717–718.) Vertaisryhmässä tapahtuvan seksuaalisen väkivallan tilanteissa ei myöskään ole aina helpoa nimetä uhria ja tekijää, toteavat Green & Masson (2002, 16).

Green ja Masson (2002) pohtivat artikkelissaan seksuaaliseen väkivaltaan syyllistyneiden nuorten hoitoa lastensuojelulaitoksissa, joihin on usein sijoitettu myös seksuaalisen väkivallan uhreja. He esittävät huolen siitä, että seksuaalisesti kaltoinkohteleva käytös voi normalisoitua suljetussa institutionaalisessa ympäristössä, missä väkivaltaista käytöstä ei kyseenalaisteta, ja missä henkilökuntaresurssi on riittämätön. (Green & Masson 2002, 149, 53.)

Sijaishuollon työntekijöiden suhtautuminen seksuaalisuuteen vaikuttaa lasten seksuaalikäyttäytymiseen ja heidän ymmärrykseensä seksuaalisuudesta. Greenin tutkimien lastenkotien työntekijöiden saatavilla oli vain niukasti tukea, koulutusta tai ohjeita aihetta koskien, ja heidän suhtautumistaan värittivät tietämättömyys, pelko, nolouden tunne ja kunkin työntekijän omat moraaliset arvot. Greenin havaintojen mukaan henkilökunnan yleinen reaktio seksuaalisuuden ilmenemiseen on kieltäminen ja näkymättömäksi tekeminen. Tällä voi olla katastrofaaliset seuraukset ajatellen sijaishuollossa tapahtuvaa lasten keskinäistä hyväksikäyttöä. Seksuaalisuudesta puhuminen koettiin vaikeaksi myös niiden lasten kanssa, jotka olivat tulleet hyväksikäytetyiksi tai käyttäytyivät seksuaalisesti häiritsevästi. (Green & Masson 2002, 156–157.)

Greenin ja Massonin (2002) mukaan työntekijöiden yleisenä toimintatapana puuttumista vaativissa tilanteissa oli rankaiseminen ja toiminnan lopettaminen ilman keskustelua nuorten kanssa. Tämä antoi nuorille vaarallisen viestin siitä, ettei seksuaalisuuteen liittyvistä asioista voi keskustella. Tällöin aikuiset eivät

myöskään saaneet tietää, miten nuoret tämän toiminnan hahmottivat tai oliko se suostumuksellista. Aikuiset saattoivat myös keskittyä tekniseen ehkäisyvalistuksen, jota antoivat lähinnä naiset tytöille. Tässäkään yhteydessä harvemmin keskusteltiin tyttöjen tunteista tai siitä, painostettiin heitä seksiin. Omilla puhetavoillaan ja asenteillaan työntekijät voivat myös vaikuttaa nuorten käsityksiin esimerkiksi tasa-arvosta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai seksuaaliväkivallasta. (Green & Masson 2002, 157–158.)

Greenin ja Massonin (2002) mukaan sekä seksuaaliväkivallan uhrien että tekijöiden tarpeet tulevat heikosti kohdatuiksi laitossympäristössä. Aikuisten asenteet ovat usein reaktiivisia sen sijaan, että olisivat proaktiivisia, sensitiivisiä ja terapeuttisia. Aihetta olisi tärkeää tutkia lisää eri näkökulmista. Erityisesti tulisi kuulla lapsia heidän kokemuksistaan ja ymmärryksestään koskien seksuaalisuutta ja seksuaalista kaltoinkohtelua. Tutkimustiedon avulla voitaisiin kehittää toimivampia palveluita seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneille nuorille. (Green & Masson 2002, 164–165.)

Timmermanin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa kävi ilmi, että muut ammattilaiset havaitsivat lapsissa ja nuorissa herkemmin seksuaalisen väkivallan merkkejä kuin sijaishuoltopaikkojen henkilöstö. Läheinen tunteminen ei siis ole edellytys väkivaltakokemusten havaitsemiselle, ja yksikön ulkopuolella lasten ja nuorten on kenties helpompi puhua kokemuksistaan. Tutkimuksissa on havaittu, että nuorten asenne seksuaalisuutta ja sukupuolirooleja kohtaan vaikuttaa siihen, kuinka herkästi he kertovat omista väkivaltakokemuksistaan. Liberaalimmin suhtautuvat nuoret kertovat kokemuksistaan todennäköisemmin kuin ne, joiden asenne on konservatiivinen, mistä nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten on hyvä olla tietoisia. (Timmerman ym. 2017, 195.)

4.6 Kertautuvat kaltoinkohtelun kokemukset

Kaltoinkohtelua kokeneiden lasten ja nuorten tukemiseksi tulisi kohdentaa sijaishuollossa toimia, jotka ehkäisevät kaltoinkohtelun jatkumista, toteavat Katz ja kumppanit (2017). Yhdysvaltalaisutkijoiden mukaan ne sijoitetut nuoret, jotka ovat kokeneet monenlaista kaltoinkohtelua ennen sijoitusta, joutuvat muita nuoria todennäköisemmin kaltoinkohdelluiksi myös sijoituksen aikana. (Katz ym. 2017, 35.) Samaa teemaa Australiassa tutkineet Uliando ja Mellor (2012, 2283) puhuvat laiminlyöntien kerrostumisesta ja haittojen kumuloitumisesta.

Laiminlyönti on Katzin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksen mukaan yleisin kaltoinkohtelun muoto, jota nuoret ovat kokeneet ennen sijaishuoltoa. Fyysisen pahoinpitelyn kokemukset ovat lähes yhtä yleisiä, ja kolmantena ovat seksuaaliväkivallan kokemukset. Monet nuorista ovat kokeneet useampia väkivallan muotoja, ja osa on altistunut lisäksi vanhempien väliselle väkivallalle. Useiden eri kaltoinkohtelun kokemusten yhdistelmä on hyvin traumatisoiva, ja altistaa kognitiivisille, emotionaalisille ja käyttäytymisen haasteille. (Katz ym. 2017, 45.)

Nuorille, joilla on varhaisia kaltoinkohtelun kokemuksia, saatetaan antaa virheellisesti esimerkiksi käytös-, uhmakkuus- tai tarkkaavaisuushäiriön diagnoosi, vaikka oireilun taustalla saattaa olla trauma tai aivovaurio. Jos työntekijä tuntee nuoren taustan, hän osaa todennäköisemmin puuttua tämän oireiluun oikealla tavalla. Jos työntekijä ei tunne nuorta, hän voi tulkita oireita väärin ja vastata niihin rankaisemalla, mikä voi puolestaan johtaa uudelleen traumatisoitumiseen. (Hodge & Yoder 2017, 1293.)

Rajoitustoimien käyttäminen on voimakas puuttuminen lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimien käytön yhteydessä koettu kaltoinkohtelu ja aikuisten muu epäasiallinen käytös ovat yksi teemoista, joista lapset ovat tehneet Suomessa kanteluja Eduskunnan oikeusasiamiehelle (ks. Saastamoinen 2020). Hoikkala (2020) toteaa, että suomalainen keskustelu ja tutkimus rajoitustoimenpiteistä koskien on ollut vähäistä, ja vakiintunut tutkimukseen perustuva käsitteistö puuttuu. (Hoikkala 2020, 27.) Yhdysvalloissa Hodge ja Yoder (2017) ovat tutkineet rajoitustoimien käyttöä laitoksissa, joihin sijoitetaan rikoksia tehneitä nuoria. Tämän tutkimuksen mukaan nuorten kaltoinkohtelun kokemukset saattavat lisätä rajoitustoimenpiteiden käytön todennäköisyyttä. (Hodge & Yoder 2017, 1282, 1286–1286.)

Rikoksiin syyllistyneillä nuorilla on usein taustallaan kaltoinkohtelun kokemuksia, joihin he reagoivat ulospäin suuntautuvalla haastavalla käytöksellä. Varhaisista kaltoinkohtelun kokemuksista johtuva vaikea kuormitus on voinut olla myös rikoskäyttäytymisen taustalla. Laitosolosuhteissa käytösongelmat taas ovat usein rajoitustoimien käyttämisen syy. Rajoitustoimia käytetään usein ilman tietoa nuoren aiemmista

väkivaltakokemuksista, ja laitoksista puuttuu traumaosaamista, toteavat Hodge ja Yoder. (Hodge & Yoder 2017, 1282, 1284–1285.)

Hodge ja Yoder (2017) kuvaavat suljetuissa laitoksissa käytettyjen rajoitustoimien kirjoa ja toteavat, että niiden käytölle on esitetty monenlaisia, ymmärrettäviäkin perusteluita. Rajoitustoimien mahdolliset kielteiset vaikutukset on kuitenkin otettava huomioon, sillä ne voivat olla haitallisia nuoren kehitykselle. Nuoren psyykkiset vaikeudet voivat pahentua, jos hänen lapsuutensa aikaisia haitallisia kokemuksia ei oteta huomioon häntä kohdatessa. Riisuutumista sisältävät henkilönkatsastukset voivat traumatisoida uudelleen seksuaalisen väkivallan uhreja, ja trauman kokeneilla eristysrangaistukset voivat lisätä itsemurhariskiä. Tutkijat toteavat, että rikoksia tehneillä nuorilla on samat perusoikeudet kuin muillakin, ja rajoitustoimet voivat uhata näiden oikeuksien toteutumista. (Hodge & Yoder 2017, 1284–1285.)

Hodge ja Yoder (2017) toteavat, että suljetussa laitoksessa työskentely on äärimmäisen vaativaa. He lisäävät, että näiden tutkimustulosten pohjalta laitoksissa pitäisi harkita traumatietoisten toimintatapojen käyttöönottoa. Nuorten oireilun juurisyiden ymmärtäminen ja hoito antavat todennäköisesti kuntoutumisen kannalta parempia tuloksia kuin pelkkä käytökseen puuttuminen. On myös tärkeää tutkia tilanteet, joissa rajoitustoimia käytetään ja varmistaa, että niitä käytetään vasta viimesijaisina keinoina. (Hodge & Yoder 2017, 1294.)

5 Nuorten näkökulmia sijaishuollon epäkohtiin

Tähän lukuun olemme koonneet tutkimuksia, joissa tarkastellaan sijaishuollon epäkohtia lasten ja nuorten näkökulmasta. Laatu, laatupoikkeama ja epäkohta ovat käsitteitä, jotka ovat syntyneet ammattilaisten puheessa heidän tarpeisiinsa. Lapset ja nuoret käyttävät luonnollisesti toisenlaisia termejä kuvatessaan sijaishuollon hyvää arkea ja sitä uhkaavia tekijöitä oman kokemuksensa kautta. Tämän tutkimuskatsauksen aineiston pohjalta voi todeta, että lasten ja nuorten näkökulmasta sijaishuollon laatu on ennen kaikkea turvallisuutta ja pysyvyyttä, ja epäkohdat aiheuttavat pahimmillaan turvattomuutta ja katkoksia.

Kaltoinkohtelu ja väkivalta ovat epäkohtia, jotka vaativat aina välitöntä puuttumista. Lieviltä näyttävät sijaishuollon laatuongelmat voivat nekin olla lasten kokemina merkittäviä. Ulkopuolelta epäkohdan vakavuuden määrittäminen voi olla ylipäättään vaikeaa. Yhdysvaltalais tutkimuksessa (Freundlich ym. 2007) kävi ilmi, kuinka ammattilaisten näkemykset koskien sijaishuollossa tapahtuvaa lasten välistä väkivaltaa erosivat toisistaan: osa kuvasi lasten välisiä konflikteja sisarusten väliseksi tappeluiksi, toiset taas tunnistivat niissä vakavia turvallisuusriskkejä, vallankäyttöä ja pelottavaa ilmapiiriä. (Freundlich ym. 2007, 179.)

Useissa aineistomme tutkimuksissa korostetaan sitä, kuinka tärkeää on löytää lapselle oikeanlainen sijaishuoltopaikka. Tärkeänä pidetään myös muiden samaan paikkaan sijoitettujen lasten tilanteiden huomioon ottamista. Lapset ovat itse korostaneet vertaisryhmän merkitystä siinä, miten turvallisesti sijaishuoltopaikka koetaan. Sijoitetulla lapsella on usein väkivaltakokemuksia uhrin, tekijän tai molempien roolien kautta, ja sijoitusvaiheessa erilaisista taustoista tulevat lapset päätyvät samaan ryhmään. Sijoitukseen päädyttäessä lähtöoletus on, että sijoitus toisi heille kaikille turvaa, kuntoutumista ja yhtä kaikki myönteisen muutoksen vaikeaksi arvioituun elämäntilanteeseen.

5.1 Sijaishuollon turvallisuuden rakentuminen

Australialaistutkimuksessa (Moore ym. 2017) on haastateltu 27 pitkäaikaisesti sijoitettua 10–21-vuotiasta lasta ja nuorta heidän turvallisuuden kokemuksistaan liittyen laitoksessa asumiseen. Turvallisuus on yksi perustavimpia tarpeita laitotosuhteissa asuville lapsille, joilla on elämänhistoriassaan trauma-, väkivalta- ja menetyskokemuksia. Tärkeää on myös psykososiaalinen turvallisuus: lapsen on sekä oltava turvassa että koettava olevansa turvassa, jotta sijoituskokemuksesta tulisi myönteinen. Haastatellut nuoret kertoivat turvallisesta olostaan käsittein ”mukava”, ”ei-stressaantunut”, ”rentoutunut”, ja ”tyyni”. Kun olo on turvallinen, uhkatekijöitä ei ole läsnä, eikä ole jatkuvaa tarvetta muiden ihmisten tarkkailuun. (Moore ym. 2017, 214.; ks. myös Laakso 2019.)

Muiden ihmisten tai paikkojen turvallisuutta arvioidessaan australialaisnuoret kertoivat tarkkailevansa omia tuntemuksiaan, jotka usein myös osoittautuivat paikkansapitäviksi: esimerkiksi vihaiselta näyttävä ihminen alkoi käyttäytyä väkivaltaisesti. Nuoret kertoivat tarkkailevansa myös toisiaan, esimerkiksi sitä, miten toiset nuoret suhtautuvat sijaishuollon työntekijöihin ja käyttäytyivät näiden läsnä ollessa. Tämän perusteella he kertoivat tekevänsä päätelmiä työntekijöiden turvallisuudesta. (Moore ym. 2017, 215.)

Suurin osa australialaistutkimuksen nuorista kertoi tuntevansa olonsa enimmäkseen turvattomaksi laitoksessa asuessa. Nuoremmat haastatellut mainitsivat erityisesti toisten nuorten kiusaamisen ja ahdistelun isoksi uhkaksi turvallisuudelle, vanhemmat nuoret taas puhuivat jatkuvasta väkivallan, seksuaalisen ahdistelun ja päälle käymisen uhasta sekä siitä, että myös väkivallan ja itsetuhoisen käytöksen näkeminen uhkaa turvallisuuden tunnetta. Nuoret pitivät kotia paikkana, jossa pitäisi saada olla turvassa muiden käyttäytymiseltä. (Moore ym. 2017, 215.)

Nuoret kertoivat arvioivansa yksikön turvallisuutta muun muassa sillä perusteella, viettävätkö toiset nuoret siellä aikaa. Turvallinen ja kodinomainen yksikkö on nuorten mukaan lämmin ja kutsuva, siellä saa jossain määrin hallita omaa tilaa, ja siellä on rento olo. Se on parempi kuin koti, josta nuori on sijoitettu pois. Toimivat ihmissuhteet ovat tärkeitä: turvallisessa ympäristössä nuoret tulevat keskenään toimeen, heillä on

yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja he pitivät huolta toisistaan. Nuorten mukaan on tärkeää, että heillä on jotakin yhteistä työntekijöiden ja muiden nuorten kanssa. Vakaa ja ennakoitava ympäristö tuntuu nuorista turvallisimmalta. (Moore ym. 2017, 215–216.)

Haastatellut australialaisnuoret kertoivat pitkän listan asioita, joilla vähennettäisiin laitossijoitusten aiheuttamia haittoja. Tärkeää on huolellinen paikanvalinta, hyvät suhteet sekä nuorten kesken että nuorten ja työntekijöiden välillä, ymmärrys turvallisuusriskeistä ja nuorten haavoittuvuuksista sekä taito kohdata niitä. Nuoret peräänkuuluttivat tehokkaampaa, osallistavaa ulkopuolisen tahon suorittamaa valvontaa sekä kykyä tunnistaa seksuaalista väkivaltaa ja puuttua siihen. Lähes kaikki nuoret olivat sitä mieltä, että sijaishuollon turvattomuus syntyy huonoista päätöksistä koskien sitä, millaiset lapset tai nuoret sijoitetaan samaan paikkaan. Riittävä, osaava ja luotettava henkilökunta on nuorten mielestä tärkeä turvallisuustekijä. Monet nuoret kuitenkin kertoivat, että heidän on vaikea solmia luottamuksellisia suhteita aikuisiin. Taustalla on muun muassa torjutuksi tai hylätyksi tulemisen pelkoa, esimerkiksi työntekijöiden tai sijaishuoltopaikkojen vaihtumisen vuoksi. (Moore ym. 2017, 216–217.)

Mooren ja kumppaneiden (2017) mukaan heidän tutkimuksensa osoittaa sen, kuinka nuorten väkivalta-kokemusten estämiseen ja hoitoon sitoudutaan laitossympäristössä yhä heikosti. Muiden nuorten tuskan sivusta seuraaminen vaikuttaa sijoitettujen nuorten hyvinvointiin ja turvallisuudentunteeseen. Tutkimuksissa on käsitelty sijaishuollon työntekijöiden sijaistraumatisoitumista, mutta vastaavaa tutkimusta nuoria koskien ei ole. (Moore ym. 2017, 218.)

Freundlich ja kumppanit (2007) ovat tutkineet sijaishuollon erityisyksiköissä asuvien nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia New Yorkissa. Tutkimuksessa haastateltiin kokemustaustaisia nuoria aikuisia sekä lastensuojelun ja perheoikeuden ammattilaisia. Tulokset vahvistivat, että nuoret ovat altistuneet yksiköissä vakaville turvallisuushille, joista tutkijat erottivat neljä ulottuvuutta: lasten välinen väkivalta, tavaroiden varastaminen, henkilökunnan sopimattomat työkäytännöt ja huonokuntoiset asuintilat. (Freundlich ym. 2007, 173.)

Yhdysvaltalais tutkimuksessa (Freundlich ym. 2017) haastateltujen nuorten mukaan turvallisuudentunne on vahvasti sidoksissa siihen, millaisia työntekijät ovat. Nuoret kertoivat kokeneensa, ettei heillä ollut ketään kehen ottaa yhteyttä, kun oma turvallisuus oli uhattuna. Tutkijat painottavat henkilöstön huolellista rekrytointia ja oikeanlaista osaamista sekä työolosuhteiden tarkistamista. He peräänkuuluttavat sijaishuoltoon vahvempaa valvontaa, johon sisältyy lasten haastatteluita ilman henkilöstön läsnäoloa. Lapsilla on myös oltava aina tiedossa taho, johon ilmoittaa turvallisuushasta. Sijaishuollon turvallisuutta tulisi niin ikään tutkia perusteellisesti. (Freundlich ym. 2007, 182, 185.)

5.2 Osattomuuden kokemukset uhkana pysyvyydelle

Toisessa yhdysvaltalais tutkimuksessa (Morton 2015) tutkittiin seitsemän nuoren osalta kokemuksia sijaishuollossa tapahtuneen kaltoinkohtelun vaikutuksista. Kaikilla haastatelluilla nuorilla oli kokemus kaltoinkohtelusta sijaishuollossa sekä toistuvista sijaishuoltopaikan vaihdoista. Nuorten mukaan kaltoinkohtelukokemukset vaikuttivat heidän elämäänsä monin eri tavoin: he kertoivat kokeneensa niiden vuoksi osattomuuden ja vihan tunteita. Nuorten mukaan heitä oli lannistettu, marginalisoitu ja vaiennettu. Heille kertyi traumaattisia kokemuksia, mutta he kokivat, ettei kukaan kuunnellut heitä. Nuoret kertoivat, että näkyvistäkään väkivallan jäljistä huolimatta sijaishuoltopaikan ulkopuoliset aikuiset eivät puuttuneet tilanteeseen. Nuoret kokivat, että heitä siirreltiin järjestelmässä ilman omaa ääntä. Oman äänen ja vallan menettäminen kasvatti heissä vihaa, joka taas johti haastavaan käytösoireiluun ja sijoitusten katkeamisiin. Nuoret kertoivat tunteensa, ettei kukaan ole heidän puolellaan, vaan että he ovat järjestelmän armoilla. (Morton 2015, 205–206, 211, 217–219.)

Australiassa haastateltujen nuorten (Moore ym. 2017) mukaan mieleiset aktiviteetit vähentävät väkivaltaista käytöstä laitossympäristössä. Nuoret näkivät hyvänä sen, että heille asetetaan korkeat odotukset käyttäytymisen, koulunkäynnin ja konfliktien hallinnan suhteen. Huonolla käytöksellä on heidän mukaansa oltava seurauksia, jotta näkyy, että turvallisuus otetaan vakavasti. Nuoret toivoivat osallisuutta päätöksentekoon, niin pienissä kuin isommissakin asioissa. He kertoivat, että kuulluksi tuleminen myös turvallisuuteen liittyvissä asioissa lisäsi turvallisuuden tunnetta yksikössä. (Moore ym. 2017, 216, 218.) Davidson (2010)

toteaa, että lasten osallisuuden parantaminen ehkäisee tutkitusti kaltoinkohtelua laitoksissa. Myös työntekijöiden kuuleminen lisää lasten turvallisuutta. (Davidson 2010, 415–416.)

Norjalaistutkimuksen (Vis & Fossum 2015) mukaan laitoshoidossa työskentelevät sosiaalityöntekijät kokevat lasten osallisuuden edistämisen vaikeammaksi kuin avohuollossa ja perhehoidossa olevien lasten työntekijät. Tutkijat arvioivat yhdeksi mahdolliseksi syyksi sen, että laitoksiin sijoitettavat lapset kärsivät yleensä vaikeammista ongelmista kuin muut, ja heillä on enemmän vaikeuksia luottamuksellisten suhteiden luomisessa. Laitoksessa eläminen on myös säännellympää ja yksilöllistä neuvottelun varaa on vähemmän. Vaativaa hoitoa tarvitsevat lapset ovat haavoittuvimmassa asemassa, ja myös heillä on oikeus osallisuuteen. Siitä, mikä vaikeuttaa osallisuutta laitospäristössä, tarvitaan lisää tutkimusta. (Vis & Fossum 2015, 277, 284.)

6 Epäkohtien ehkäisy ja tunnistaminen

Davidson (2010) peräänkuuluttaa pitkän tähtäimen strategiaa sijaishuollon työn statuksen parantamiseksi. Laadukkaan laitoshoidon edellytyksenä on pätevä ja pysyvä henkilöstö, kun taas huonot työolot, suuri vaihtuvuus ja tyytymättömyys työhön ovat tutkimuksen mukaan yhteydessä lasten kaltoinkohteluun. Läpinäkyvyys puolestaan edistää myönteistä organisaatiokulttuuria. (Davidson 2010, 410–411.) Keinottomuuden kokemukset sekä riittämätön valmennus ja tukitoimet taas lisäävät perhehoidossa tapahtuvan kaltoinkohtelun riskiä, kuten Biehal (2014) sekä DePanfilis ja Girvin (2004) ovat todenneet.

Davidsonin (2010) mukaan laitoksen työntekijöiden tulisi olla tiimissä toimivia, autonomisia yksilöitä, jotka vastaavat ammatillisen tason hoiva- ja huolenpitotyöstä. Henkilökunnan itseluottamus ja autonomia edesauttavat valtaerojen minimoimista johdon, työntekijöiden ja lasten välillä. Henkilökunnan keskinäisiä valtasuhteita tulee käsitellä esimerkiksi työnohjauksessa, jotta negatiiviset tunteet eivät siirry työntekijöiden ja lasten välisiin suhteisiin. Jos niin pääsee tapahtumaan, työstä voi tulla kapea-alaista eikä lasten oikeuksia jakseta pitää esillä. Itseluottamus, autonomia ja ammatillisuus toimivat negatiiviselta kehältä suojaavina tekijöinä. (Davidson 2010, 411–412.)

Perhehoitoa Australiassa tutkinut Tilbury (2007) toteaa, että tuki parantaa sijaishuollon laatua monin tavoin: sijoitusten ja perhehoitajien pysyvyys paranee ja uusien perhehoitajien rekrytointi helpottuu. Perhehoitajia tulisi kohdella tärkeinä kumppaneina yhteisessä ponnistuksessa, lapsista pitäisi antaa hyvät taustatiedot ja perheellä pitäisi olla säännöllinen kontakti lapsen sosiaalityöntekijään sekä omaan tukityöntekijään. Saatavilla tulisi olla koulutusta, vertaisryhmiä, lomitusta sekä tukea myös virka-ajan ulkopuolella. Ongelmallanteet tulisi selvittää tehokkaasti. Perhehoitajat ovat itse toivoneet tilapäishoitoa, taloudellista tukea, apua lapsen käyttäytymisen hallintaan, vertaistukea sekä keskustelutukea sijoittavalta työntekijältä. (Tilbury 2007, 219–220.)

Sijoitettuja lapsia on alettu kuulla enemmän laissa ja käytännöissä tapahtuneiden muutosten myötä, ja kaltoinkohteluun syyllistyneitä työntekijöitä on jäänyt kiinni. Työntekijöiden joukossa on samanaikaisesti lisääntynyt aiheettomien syytösten pelko. Avoin vuorovaikutus ja ammattitaitojen rajojen pitäminen suojaavat työntekijää, mutta eivät täysin poista tätä pelkoa. Pelko vaikeuttaa myös uusien työntekijöiden rekrytointia. (Davidson 2010, 413–414.)

Davidsonin (2010) mukaan laitosarjen intensiivisyys voi vaikeuttaa työn reflektointia, vaikka yksikön yleinen eetos olisikin hyvällä tavalla kyseenalaistava ja reflektiivisyys tavoitteena. Tässä auttaa ulkopuolinen työnohjaus, joka edistää läpinäkyvyyttä, vähentää eristäytymisen mahdollisuutta, auttaa ymmärtämään haastavasti oireilevien nuorten käyttäytymistä ja voi siten estää sijoitusten katkeamisia. Avoin ja reflektioiva toimintakulttuuri parantaa työn laatua. (Davidson 2010, 410.)

Warmingin (2009) tutkimassa tanskalaislaitoksessa käytettiin ihmissuhdetyöstä aiheutuvan tunnekuorman hallitsemiseksi ulkopuolista työnohjausta, selkeitä sääntöjä ja ohjeistuksia sekä ”kolmen p:n mallia”, jossa erotetaan toisistaan ammatillinen (professional), henkilökohtainen (personal) ja yksityinen (private) elämäntila. Ajatuksena on, että työntekijän yksityisen alueen suojaaminen suojelee sekä nuoria liialliselta riippuvuudelta työntekijöistä että työntekijöitä loppuun palamiselta. Omaa persoonaa tarvitaan ammatillisuuden tueksi, mutta yksityistä aluetta ei pidä sekoittaa työhön. Tämä strategia saattaa toisaalta myös lisätä stressiä ja vaikeuttaa kohtaamisia tunnetasolla. (Warming 2019, 3, 6.)

Epäkohtien ehkäisemiseksi tarvitaan lisää tietoa niiden syntymekanismeista. Biehal (2014) listaa artikkelissaan useita tietotarpeita liittyen perhehoidossa tapahtuvaan kaltoinkohteluun. Tarvitaan lisää tutkimusperustaa sen määrittelemiseksi, milloin huonolaatuinen hoiva määrittyy väkivallaksi, jotta voidaan suunnitella menettelytapoja erilaisiin tilanteisiin. Kaltoinkohtelun tekijätahoista on saatava lisää ymmärrystä, jotta voidaan luoda kaltoinkohtelua ehkäiseviä ja lapsia suojelevia toimintakäytäntöjä. Pitäisi myös tunnistaa tilanteet, joissa perhehoitajat ovat kuormittuneita ja tarvitsevat tehostettua tukea ja valvontaa. Erityisesti on saatava tietää enemmän lasten näkemyksistä: Miksi jotkut tekevät aiheettomia syytöksiä, toiset eivät tule kuuluisiksi kertoessaan todellisesta kaltoinkohtelusta ja jotkut taas eivät tunnista kaltoinkohtelua arjessaan? Entä

mikä saa lapset hakemaan apua ja mitkä tekijät estävät avun hakemisen? Mikä voisi rohkaista lapsia avun hakemiseen? (Biehal 2014, 58.)

6.1 Sijoituksen huolellinen suunnittelu ja seuranta

Lapsen kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää, sillä sijoituksen viivästymisellä on vahingolliset seuraukset: varhaiset traumakokemukset saavat aikaan vaikeahoitoista oireilua. Merkityksellistä on myös lapsen sijaishuollossa saaman hoivan laatu. Hillen ja Gafson (2014) selvittivät, että ne lapset, jotka olivat altistuneet sijoituksen aikana vähemmille vastoinkäymisille, saivat vähemmän todennäköisesti mielenterveyden häiriöitä, riippumatta sijoitusta edeltäneistä riskitekijöistä. (Hillen & Gafson 2014, 493, 495.)

Sijoituksen ennakoinnaton katkeaminen on merkittävä riski sijaishuollossa olevan lapsen kehitykselle. Alle kouluikäisiä sijoitettuja lapsia tutkineet Hillen ja Gafson (2014) toteavat, että pienten lasten riskiä mielenterveyden häiriöihin kasvattavat paitsi toistuvat paikanvaihdot, myös äkilliset sijoitukset ja etäinen suhde hoivaaviin aikuisiin. Näiden riskien ehkäisemiseksi sijoitukset pitäisi suunnitella huolella yhteistyössä sijaishuoltoajan kanssa, lasten pitäisi saada tutustua uusiin sijaishuoltoapaikkoihinsa asteittain ja sijaishuollon työntekijöiden pitäisi saada riittävästi koulutusta ja tukea lapsen oireiluun vastaamiseen. (Hillen & Gafson 2014, 495.)

Morton (2015) toteaa, että sijaishuollossa olevaa lasta on autettava hahmottamaan, millainen on turvallinen sijaishuoltoapaikka: miltä se näyttää ja tuntuu, ja millaisia ovat terveet ihmissuhteet. Sosiaalityöntekijän on määriteltävä turvallisuuden käsite yhdessä lapsen kanssa ja keskusteltava sijoitusta koskevista odotuksista. Tämä keskustelu on tunnistettava prosessiksi, joka jatkuu aina lasta tavattaessa. Lapsessa tapahtuvia fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia on seurattava, samoin oppimisen kehitystä. Sijoituksen aikana tapahtuvaa kaltoinkohtelua voi ehkäistä kuuntelemalla tarkasti, mitä lapsi sanoo ja jättää sanomatta sekä seuraamalla lapsen käyttäytymisen muutoksia, kuten vihan ilmaisuja ja karkailua. (Morton 2015, 222–223.)

Sijaishuoltoon sijoitettavan lapsen hyvinvoinnin perustana on sijoituksen huolellinen suunnittelu ja lapsen tarpeita vastaava sijaishuoltoapaikka. Sijoituksen suunnittelua ja oikean paikan löytymistä vaikeuttavat rakenteelliset ongelmat heikentävät lasten hyvinvointia ja turvallisuutta. Lasten hyvinvointia heikentää myös sijaishuoltoajan henkilökunnan vaihtuvuus. Pysyvyys on olennaista positiivisten tulosten saavuttamiseksi, ja sijaishuoltoajan vaihdot voivat olla lapsille ja nuorille hyvin traumaattisia. (Moore ym. 2017, 218.)

Uliando ja Mellor (2012) pohtivat artikkelissaan sijoitusten katkeamisia. Heidän mukaansa katkeamisen taustalla voi olla sopimaton asuinympäristö, puutteellisesti koulutettu tai kokematon henkilöstö, haavoittuvien lasten sijoittaminen samaan paikkaan haastavasti oireilevien lasten kanssa tai sisarusten erottaminen toisistaan. Jos haastavasti oireileva, traumataustan omaava nuori sijoitetaan kevyttä tukea tarjoavaan laitokseen, sijoitus on suuressa vaarassa katketa. Mitä useampia katkeamisia lapsen kohdalle sattuu, sitä todennäköisemmin hän menettää luottamuksen järjestelmään, jonka olisi tarkoitus suojella häntä. Luottamuksen menetys voi saada aikaan entistä haastavampaa käyttäytymistä. Tämä taas voi johtaa siihen, että lapsi sijoitetaan erityisyksikköön, jossa henkilöstön ja lapsiryhmän vaihdoksia tapahtuu enemmän. (Uliando & Mellor 2012, 2282.)

Jos lapsen ja perhehoitajien välille ei muodostu tervettä kiintymyssuhdetta, lapsesta huolehtiminen voi käydä perhehoitajille uuvuttavaksi ja johtaa lopulta sijoituksen katkeamiseen, toteaa Crum (2009, 185). Sijoitusten katkeamiset taas heikentävät lasten luottamusta perhehoitajiin, sosiaalityöntekijöihin ja koko järjestelmään. Crumin mukaan useissa yhdysvaltalais tutkimuksissa on tunnistettu perhesijoitusten katkeamiseen liittyviä tekijöitä. Yksi tällainen on lapsen ikä: vanhemmille lapsille on ehtinyt kertyä enemmän sijoituksia. Toisena tekijänä ovat lasten kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemukset, joista voi seurata käyttäytymiseen, tunne-elämään ja kiintymyssuhteisiin liittyviä ongelmia. Nämä puolestaan haastavat sijoituksen pysyvyyttä. Järjestelmän epäonnistumisesta johtuvia riskitekijöitä ovat sosiaalityöntekijän vaihtuminen, lapsen kuulemisen laiminlyönti ja perhehoitajien riittämätön koulutus. (Crum 2009, 185–186.)

Crum (2009) on itse tutkinut sitä, miten perhehoitajien vanhemmuuteen liittyvät piirteet vaikuttavat sijoitusten pysyvyyteen. Tämän tutkimuksen mukaan perhesijoituksen pysyvyyden todennäköisyyttä lisäävät sijaishuollon antama tuki sekä joustavuus rajojen asettamisessa. Huolestuttavaa on, että lähes 40 prosenttia tutkituista sijaishuollon kokevansa tyytymättömyyttä vanhemmuuteensa. Yli 40 prosenttia taas

kertoi kokevansa kommunikaation vaikeutta lasten kanssa. Crum toivoo perhehoitajilta selkeitä rajoja, mutta myös ymmärrystä ja joustavuutta tilanteissa, joissa lapset pyrkivät käyttämään aiemmissa elämänvaiheissa oppimiaan coping-keinoja. (Crum 2009, 189–190.)

Farmer ja Pollock (1999) ovat tutkineet sijoituksen suunnitteluvaihetta ja sijaishuoltopaikan lapsiryhmän koostumukseen liittyviä riskitekijöitä. He toteavat, että turvallista sijaishuoltoa tavoiteltaessa on otettava huomioon kaikkia samassa paikassa asuvia lapsia koskevat riskit ja haavoittuvuudet. Erityisen merkitykselliseksi tämä nousee silloin, kun sijoitettavalla lapsella on taustallaan seksuaalisen väkivallan kokemuksia. Seksuaaliväkivaltaa uhrin ja/tai tekijän asemassa kokeneiden lasten sijoitusprosessia tutkineiden Farmerin ja Pollockin mukaan vain alle kolmanneksessa heidän aineistonsa tapauksista pohdittiin sitä, kuinka sijoitettava lapsi sopii sijaishuoltopaikassa jo olevaan lapsiryhmään. (Farmer & Pollock 1999, 377–381, 384.)

Pula sijaishuoltopaikoista tai sijoituksen kiireellisyys voivat olla syitä siihen, ettei lasta sijoitettaessa ole mahdollista ottaa huomioon sijaishuoltopaikassa jo asuvien lasten tilanteita. Aina ei myöskään ole keinoa varmistaa, miten uusi lapsi sopii ryhmään. Tähän pystyy ottamaan kantaa ainoastaan sijaishuoltopaikan vastuuhenkilö. Sijaishuoltopaikalla ei myöskään ole aina mahdollisuutta kieltäytyä ottamasta lasta vastaan, ja perhehoitajilla saattaa olla tarve hyväksyä sijoitus esimerkiksi taloudellisista syistä. Farmerin ja Pollockin tutkimuksen otoksessa oli mukana useita lapsia, joiden sijoitus sujui hyvin, kunnes uusi käytöksellään vahvasti oireillut lapsi sijoitettiin samaan paikkaan. (Davidson 2010, 408; Farmer & Pollock 1999, 383.)

6.2 Lapsen taustaan liittyvän tiedon merkitys ja siirtyminen

Lapsen taustatietojen siirtäminen sijaishuoltopaikkaan on olennainen osa lapsen sijaishuollon suunnittelua. Vaatii huolellista ja sensitiivistä harkintaa päättää, mitä tietoa siirretään milläkin tavalla ja missä vaiheessa. Hyvän tiedonsiirron periaatteista ja käytännöistä, kuten kriittisten tietojen siirtymisen varmistamisesta, olisi kenties tarpeen käydä yhteistä keskustelua sijaishuollon kentällä. Jos lapsen taustatiedot eivät siirry sijaishuoltopaikkaan, hänen nykyisen käyttäytymisensä yhteys menneisyyden tapahtumiin voi jäädä tunnistamatta (Farmer & Pollock 1999, 384).

Farmerin ja Pollockin (1999) tutkimuksessa ilmeni, että seksuaalisen väkivallan kokemukset sekä uhrina että tekijänä siirtyivät sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden tietoon heikosti. Seksuaaliväkivalta ei useinkaan ole sijoituksen varsinainen syy, eikä siitä ole aina tietoa edes sosiaalityöntekijällä. Tietoja jää kadoksiin esimerkiksi hankalan löydettävyyden, kiireen tai työntekijän vaihtumisen vuoksi. Joskus lasta ei haluta leimata ja tietoja jätetään kertomatta vedoten niiden luottamuksellisuuteen. Joskus taas kertomisen pelättiin johtavan siihen, että lapselle ei löydy sijaishuoltopaikkaa. Monissa tapauksissa sosiaalityöntekijät eivät ymmärtäneet sitä, kuinka suuren riskin uuden lapsen sijoittaminen voi aiheuttaa samaan sijaishuoltopaikkaan jo sijoitetuille lapsille. (Farmer & Pollock 1999, 385–386.)

Farmerin ja Pollockin (1999) tutkimuksen lapset eivät yleensä itse osallistuneet heitä koskevan tiedon siirtämiseen eivätkä tieneet, mitä aikuiset tietävät heidän taustoistaan. Tutkijoiden mukaan lapsen pitäisi voida luottaa siihen, että hänen tietojaan jaetaan kunnioittavasti ja hänen yksityisyyttään suojaten, vain niille, joille tiedon saanti on välttämätöntä. Lapsen on hyvä tietää, että hänen menneisyytensä tunnetaan ja että hän voi keskustella siitä sijaishuoltopaikassa. Hänen pitää kuitenkin voida itse valita, milloin ja miten keskustelua käydään. (Farmer & Pollock 1999, 386.)

Farmerin ja Pollockin (1999) tutkimukseen osallistuneista seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneista lapsista puolet päätyi itse väkivallan tekijöiksi jossakin vaiheessa. Taustatietojen siirtymättömyyden seuraukset voivat olla huomattavan vakavia: sijaishuollossa ei osata välttämättä suojata lasta riittävästi, ellei hänen tarinaansa tunneta. Tietämättömyys lapsen taustoista voi johtaa myös aiheettomiin syytöksiin: jokin tavanomainen perheen arjen tilanne saattaa muistuttaa lasta hänen aiemmista kokemuksistaan ja aiheuttaa pelkoa uudesta väkivallasta. Tiedonsiirron laiminlyönti saattaa johtaa sekä sijoitettavan lapsen että muiden sijaishuoltopaikassa asuvien lasten oikeuksien loukkaamiseen. (Farmer & Pollock 1999, 387–389.)

Hodge ja Yoder (2017) tuovat esiin, että vapausrangaistuksen saaneilla nuorilla on usein taustallaan lastensuojelun asiakkuus, ja organisaatioiden välinen yhteistyö ja tiedonsiirto helpottaisivat näiden nuorten auttamista. Jos tämä ei ole mahdollista, tietoa nuorten taustoista tulisi hankkia sisääntulovaiheen traumakyselyllä sekä keskustelemalla. (Hodge & Yoder 2017, 1294–1295.)

6.3 Osaaminen ja päätöksenteko tunnistamis- ja puuttumistilanteissa

Epäkohdan tunnistaminen sisältää usein havainnon puuttumisen tarpeesta, ja puuttumisen kynnys (ks. myös Biehal 2014) on yksi sijaishuollon epäkohtiin liittyvistä ydinkysymyksistä. Sosiaalityössä muutoinkin keskeiset arvioinnin ja päätöksenteon taidot ja tilanteet liittyvät olennaisesti myös sijaishuollon epäkohtien tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen.

Sijaishuollon epäkohtien tunnistamiseen liittyen on saatavilla vain niukasti kohdennettua tutkimustietoa. Shanks ja kumppanit (2020) ehdottavat epäkohtien tunnistamisen analysointiin *signaalien havaitsemisen teoriaa*, jota on sovellettu laajasti päätöksenteon tutkimiseen muilla aloilla. Merkittävien signaalien (epäkohtien) erottaminen ”taustahälystä” on vaikeaa. Taustahälyksi voivat sijaishuollossa määrittä kaikki lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät asiaankuuluvat tapahtumat, joihin puuttuminen olisi tarpeetonta tai jopa haitallista. Olennaista on tunnistaa se, kuinka vahva signaali tarvitaan, ennen kuin tilanteeseen päätetään puuttua. Toiminnan kynnys vaihtelee: puhutaan liberaalista (matalan kynnyksen) ja konservatiivisesta (korkeamman kynnyksen) strategiasta. (Shanks ym. 2020, 97.)

Sosiaalityö tehdään suhteissa, ja sijaishuollon epäkohtia tunnistaakseen sosiaalityöntekijällä tulisi olla lapsen kanssa luottamuksellinen keskusteluyhteys. Suhde on luotava yhtä lailla lapsen läheisiin sekä sijaishuoltopaikkaan. Kaikki tämä vaatii aikaa, jota sosiaalityön arjessa on laajan työnkuvan ja suurten asiakasmäärien vuoksi niukasti käytettävissä. Sijaishuollon sosiaalityön prosesseissa ilmenevät epäkohdat palautuvat pitkälti resurssi-, johtamis- ja työn tukirakenteisiin liittyviin kysymyksiin, kuten sijaishuoltopaikkojenkin arjessa ilmenevät ongelmat.

Sijaishuollon valvonnassa on aina olennaista ottaa huomioon lasten ja nuorten näkökulma, ja epäkohdan käsittelyn prosessin tulisi olla lapselle turvallinen. Mooren ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa australialaisnuoret toivat esiin, että epäkohdan tai kaltoinkohtelun käsittelyn prosessissa aikuisen on oltava nuoren tukena alusta loppuun, kuitenkin niin, että kontrolli säilyy myös nuorella itsellään. Tällöin puuttumisen prosessi voi olla nuorelle vahvistava kokemus. (Moore ym. 2017, 218.)

6.4 Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun selvittämistä vaikeuttavat tekijät

Kaltoinkohteluepäilyn selvittäminen on aina vaativa prosessi. Tutkimuksissa on tunnistettu lastensuojelun työntekijöiden osaamisen kehittämistarpeita liittyen kaltoinkohtelutilanteisiin puuttumisen ja niiden selvittelyn eri osa-alueisiin, kuten rajoitustoimenpiteisiin, kriisinhallintaan tai mielenterveyshäiriöiden kohtaamiseen. Tehokasta puuttumista voivat vaikeuttaa myös roolikonfliktit: työntekijän pitäisi samanaikaisesti esimerkiksi tukea perhehoitajia ja selvittää heihin kohdistuvaa kaltoinkohteluepäilyä. Selvittelyprosessin vuoksi työntekijä voi kokea uhkaa yhteistyösuhteen heikentymisestä tai kyseisen sijaishuoltopaikan menettämisestä. Päätöksenteko kaltoinkohtelua selvittäessä vaatii erityisiä taitoja: on pohdittava eri toimijoiden vastuita tapahtumaan liittyen sekä arvioitava tarvetta toimiluvan kumoamiseen. (DePanfilis & Girvin 2004, 355.)

DePanfilis ja Girvin (2004) ovat tutkineet New Jerseyssä sosiaalityöntekijöiden tekemiä selvityksiä koskien perhehoidossa tapahtuneita kaltoinkohtelu- ja laiminlyöntiepäilyjä. Tarkastelussa on ollut neljä päätöksenteon kategoriaa: lapsen sijoitus perheeseen, jossa on aiemmin ilmennyt kaltoinkohtelua tai laiminlyöntiä, uuden kaltoinkohteluilmoituksen käsittely, lapsen turvallisuuden arviointi kaltoinkohteluilmoituksen jälkeen sekä lupa-asiat ja korjaavat toimenpiteet. Tutkijat ovat pyrkineet tunnistamaan tekijöitä, jotka voivat johtaa virheisiin päätöksenteossa. (DePanfilis & Girvin 2004, 353–355.)

DePanfilis ja Girvin (2004) ovat hyödyntäneet analyysissään Gambrillin päätöksentekomallia, jossa yhdistyvät työympäristöstä ja yksilön tiedonkäsittelyprosesseista johtuvat tekijät. Päätöksentekoa voivat vaikeuttaa tiedon puute tai sen prosessoinnin ongelmat, toimintaympäristö tai henkilökohtaiset esteet liittyen esimerkiksi motivaatioon, tunteisiin, havainnointiin ja ilmaisukykyyn. Tutkitun aineiston kaikista päätöskategorioista löytyi merkittäviä virheitä, joille tutkijat pyrkivät löytämään selityksiä. Taustalta löytyi ongelmia kaikilta mainituilta osa-alueilta, mutta merkittävimpänä taustatekijänä näyttäytyi työympäristö ja erityisesti liiallinen työkuorma. (DePanfilis & Girvin 2004, 359, 362, 369.)

Päätöksenteossa ilmenevien virheiden syitä ja taustatekijöitä on tärkeä tutkia, jotta voitaisiin löytää tapoja ehkäistä virheitä jatkossa. DePanfilis ja Girvin (2004) antavat tutkimuksensa pohjalta suosituksia päätöksenteon laadun parantamiseksi: resurssien lisääminen toimintaympäristön kehittämiseksi, esimiesten kouluttaminen, työtehtävien erottaminen toisistaan roolikonfliktin helpottamiseksi sekä kriittisen ajattelun ja ongelmanratkaisun koulutuksen tarjoamisen työntekijöille. Työntekijöiden yksilöllisten rajoitteiden työstämiseen tutkijat tarjoavat ratkaisuksi työn huolellisempaa ohjausta, ja osaamisen lisäämiseen esimerkiksi haastattelutekniikan koulutusta. He toteavat myös, että monimutkaisen tapauksen ratkaisemiseen tarvitaan tiimin tukea. (DePanfilis & Girvin 2004, 369–370.)

Sijaishuollon sosiaalityön päätöksentekoa Israelissa tutkineet Arad-Davidzon ja Benbenishty (2008) toteavat, että vääristymien ja virheiden riski kasvaa, kun päätöksiä joudutaan tekemään puutteellisen informaation pohjalta. Sijaishuollon päätöksentekoon voi vaikuttaa myös se, että sijoituksen lopputulosta on vaikea ennustaa. Myös sillä voi olla vaikutusta, millainen käsitys päätöksen tekevällä työntekijällä on sijaishuollon laadusta. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan jatkuvaa itsereflektiota omien arviointiensa ja päätöstensä vaikuttamista. Kukin ammattilainen nojaa paljon omaan harkintaansa, ja arvioi vanhemmuutta ja kaltoinkohtelun epäilyjä omalla tavallaan. Subjekttiivisten näkemysten parempi ymmärtäminen voi auttaa tunnistamaan vääristymiä ja sudenkuoppia. (Arad-Davidzon & Benbenishty 2008, 108–109.)

Arad-Davidzon ja Benbenishty (2008) pohtivat, että vaihtelu työntekijöiden asenteissa voi johtaa epäjohtamukseen päätöksentekoon, mikä asettaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan. Toisaalta on hyvä, että vaikeissa päätöksentekotilanteissa työntekijäjoukossa on moniäänisyyttä. Erilaiset näkemykset ovat hyödyksi, kunhan työntekijät ovat tietoisia omista taustalla vaikuttavista asenteistaan. DePanfilisin ja Girvinin (2004) tapaan hekin toteavat, että lastensuojelun päätökset olisi hyvä tehdä tiimeissä mieluummin kuin yksin. Ylipäätään on tärkeää, että sosiaalityöntekijät tulevat koulutuksessa ja työnohjauksessa tietoisiksi siitä, millaiset tekijät heidän päätöksentekoonsa vaikuttavat. (Arad-Davidzon & Benbenishty 2008, 118–119.)

6.5 Suhteet, byrokratia ja riskit työtöteen määrittäjinä

Gilligan (2000) painottaa, että sijoitettujen lasten hyvinvointi riippuu olennaisesti siitä, millaista on heille tarjottavan sosiaalityön vaikuttavuus ja laatu. Avuksi sijaishuollon sosiaalityön haasteisiin hän ehdottaa kolmea toisiinsa linkittyvää strategiaa: sosiaalityön osaamis-, tieto- ja teoriapohjan vahvistamista, lapsen lähiverkoston mukaan ottamista kaikkiin sijaishuollon vaiheiden suunnitteluun sekä realistisempia julkisia investointeja sosiaalityön vahvistamiseksi. (Gilligan 2000, 270, 271–274.)

Lindahl ja Bruhn (2018) ovat tutkineet sijaishuollon sosiaalityön suhdeperusteisuutta Ruotsissa. He toteavat, että lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen laatu on työn tulosten kannalta merkittävin tekijä. Lindahlin ja Bruhnin mukaan laki edellyttää Ruotsissa jatkuvaa ja luottamuksellista ihmissuhdetta sosiaalityöntekijän ja lapsen välille, jotta työntekijä voi havaita tilanteet, joissa kaikki ei ole kohdallaan. Myös sijoitusten seurannassa ilmenneet puutteet ovat yleensä seurausta ongelmista, jotka liittyvät jollain tapaa lasten ja työntekijöiden välisiin suhteisiin. Aika- ja resurssipula vaikeuttavat suhteiden ylläpitoa. Viranomaisten vastuu sijoitetuista lapsista taas korostuu silloin, kun sijoituksessa ilmenee ongelmia. (Lindahl & Bruhn 2018, 333–334.)

Myös Australian tilannetta kuvannut Tilbury (2007) toteaa, että lisääntyvät työpaineet ja asiakasmäärät ovat johtaneet siihen, että sosiaalityöntekijän suhteet lapseen ja hänen läheisiinsä sekä sijaisperheeseen jäävät liian vähälle huomiolle. Tämä on ongelmallista, koska valvonta toteutuu suhteissa, ja riittämättömän seurannan myötä heikkolaatuinen hoiva jää tunnistamatta. (Tilbury 2007, 216.)

Gilligan (2000) pohtii sosiaalityön käytäntöjen byrokratisoitumista. Hän toteaa sen olevan ristiriitaista, että työn lisääntyessä ja monimutkaistuesssa työntekijöitä rohkaistaan mieluummin teknisiin suorituksiin kuin suhde- ja arviointityöhön, aivan kuin sosiaalityön professiota oltaisiin purkamassa. (Gilligan 2000, 270, 271–274.) Byrokratian ja suhdeperustaisen työtöteen välinen ristiriita on keskiössä myös Higginsin ja kumppaneiden (2015) artikkelissa, jossa he käsittelevät Munron analyysiä Britannian lastensuojelun tilasta (The Munro review 2011) ja erityisesti hänen esittämänsä kahden periaatteen vastakkainasettelua: ”oikeiden asioiden tekeminen” (sen varmistaminen, että lapset tulevat autetuiksi) ja ”asioiden tekeminen oikein” (virallisten ohjeistusten mukaan). (Higgins ym., 2015, 328–330, 336.)

Higginsin ja kumppaneiden (2015) mukaan Munron analyysi tarjoaa sijaishuoltoa koskien kolme ideaa: ajatuksen riskeistä, byrokratisoitumisesta ja ammattietiikasta. Tutkijat toteavat, että eettinen kompleksisuus ja suhteet jäävät sivuosaan, jos oletuksena on, että sosiaalityö voidaan järjestää sarjaksi samanlaisina toistettavia toimenpiteitä, jotka poistavat riskit. Heidän mukaansa riskitietoisuus on sijaishuollon sosiaalityössä hyvä periaate, riskivastaisuus sen sijaan ei. Sijoitetuille lapsille on annettava mahdollisuus elää mahdollisimman normaalia arkea tavanomaisine lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvine riskeineen. Esimerkki byrokratian hallitsevuudesta ovat heidän mukaansa lasten asioissa käytävät neuvottelut, joihin saattaa osallistua iso määrä aikuisia, eikä lapsi itse lainkaan. Riskipuheen ja byrokratian sijaan sosiaalityöntekijöiden tulisi voida asettaa ammattietiikka ja suhdeperustaisuus uudelleen etusijalle, he toteavat. (Higgins ym. 2015, 330–338.)

Smithin ja Collettan (2019) mukaan sosiaalipalveluissa on vallalla pyrkimys minimoida riskit valvonnan keinoin. Riskien minimoinnin pyrkimys johtaa pelon kulttuuriin, haastavien tilanteiden välttelyyn ja arkaan päätöksentekoon, jonka tarkoitus on suojella asiakasta. Lopulta asiakkaan etu on vaarassa unohtua. Voimakkaasti oireilevien nuorten hoitoon liittyy aina riskejä heidän terveydelleen ja turvallisuudelleen, eikä niitä kaikkia voi koskaan poistaa. Sijaishuollon työ on vaativaa ja monimutkaista, mistä pitäisi olla ymmärrys myös valvovilla tahoilla ja päättäjillä. (Smith & Colletta 2019, 53, 60–61.) Davidson (2010, 407) toteaa, että lasten turvallisuuden varmistaminen on vain yksi ulottuvuus lastensuojelun laitoshoidon kompleksisessa kokonaisuudessa.

6.6 Sijaishuollon valvonta hakee muotoaan

Sijaishuollon valvontaa sivutaan muutamissa aineistomme artikkeleissa. Aiheen käsittelyn tavoista käy ilmi, että valvonnan käytännöt ja sisällöt hakevat muotoaan ja puhuttavat paljon myös kansainvälisesti. Tilbury (2007) toteaa, että Australiassa jako julkiseen ja yksityiseen sektoriin on johtanut tarkastustoiminnan räjähdysmäiseen kasvuun. Sääntelyn muodollisuus, monimutkaisuus, intensiteetti ja erikoistuminen ovat vähitellen lisääntyneet. Tilburyn mukaan kehitys liittyy uuteen julkisjohtamiseen ja uusliberalistiseen hallintoon, jonka keskiössä on riskien vähentäminen. Samalla kun keskitytään sääntely- ja valvontasektorin laajentamiseen, resursseja jää niukasti sijaishuollon työntekijöiden tukemiseen, vaikka juuri se olisi sijaishuollon vaikuttavuuden kannalta keskeistä, toteaa Tilbury. Hänen mukaansa on epäselvää, missä määrin runsaampi valvonta parantaa sijaishuollon laatua. Tarkastustenkaan myötä ei aina saada ymmärrystä siihen, miksi heikko laatu joskus on ja pysyy. (Tilbury 2007, 209–211, 217.)

Shanks ja kumppanit (2020) kuvaavat sijaishuollon valvonnan tilannetta Ruotsissa, missä yhä suurempi osa palveluntuottajista on yksityisiä. He toteavat, että kehittämistoimenpiteistä huolimatta valvonnan käytännöt ovat yhä hajanaisia. Pääasiallisena tavoitteena näyttää olevan virheellisten menettelytapojen tunnistaminen, ei niinkään haitallisten tapahtumien havaitseminen. Valvonta keskittyy sääntöjen noudattamiseen, ei hoidon vaikutuksiin. (Shanks ym. 2020, 96.)

Myös Tilbury (2007) kritisoi tarkastusten rutiininomaista luonnetta ja keskittymistä virheiden etsintään sen sijaan, että ne pyrkisivät kehittämään toimintaa ja selvittelemään ongelmien juurisyitä. Yksittäisten toimenpiteiden sijaan keskiöön tulisi nostaa arvopohjan ja työkalut tarkastelu. Kasvaneesta valvontakoneistosta puuttuu Tilburyn mukaan myös refleksiivisyyttä: valvojia ei valvota eikä valvonnan kustannuksia kyseenalaisteta. (Tilbury 2007, 211–212, 217.)

Smith ja Colletta (2019) ovat tutkineet, miten New Yorkissa käyttöön otetut sijoitettujen nuorten kaltoinkohtelun ehkäisyyn tähtäävät valvontatoimet ovat vaikuttaneet laitoshoidon työntekijöihin. Tutkimus osoitti, että toimilla saattaa olla ennakoimattomia kielteisiä vaikutuksia sekä työntekijöihin että nuoriin. Valvotut yhteisöt ovat moittineet valvonnan kokonaisuutta työllistäväksi, tehottomaksi ja rekrytointia haittaavaksi. Kaltoinkohtelu epäilyihin liittyviä tutkintaprosesseja on kuvattu ahdistaviksi ja uhkaaviksi. (Smith & Colletta 2019, 52, 54, 60)

Tilbury (2007) toteaa, että sijaishuollon laadusta ollaan vastuussa ennen kaikkea lapsille ja perheille. Kriittis-pluralistinen lähestymistapa, joka sisältäisi keskusteluita kaikkien asianomaisten kanssa, antaisi virallisen äänen myös lapsille ja nuorille, ja vahvistaisi heidän osallisuuttaan päätöksiin ja suunnitteluun. (Tilbury 2007, 220–221.)

7 Rakenteelliset laiminlyönnit epäkohtien taustalla

Aineistostamme on tunnistettavissa erilaisia rakenteellisen kaltoinkohtelun ja laiminlyöntien muotoja, jotka voivat sijaishuollon arjessa ilmetä lapsen olosuhteisiin vaikuttavina haitallisina epäkohtina. Rakenteellisten ongelmien suuri yhteinen nimittäjä ovat puutteelliset henkilöstöresurssit, jotka johtavat ylikuormitukseen ja vaihtuvuuteen eri puolilla palvelujärjestelmää. Tästä seuraa erilaisia lasten edun vastaisia tilanteita ja toimintatapoja.

Uliando ja Mellor (2012) kuvaavat rakenteellista kaltoinkohtelua haittoina, joita lasten hyvinvoinnille, kehitykselle tai turvallisuudelle aiheutuu hoivan ja suojelun politiikan sekä käytäntöjen piirissä. Jäykkiä järjestelmiä ja joustamattomia toimenpiteitä ylläpidetään lasten tarpeiden kustannuksella. (Uliando & Mellor 2012, 2281, 2284.)

Uliando ja Mellor (2012) tuovat myös esiin, että rakenteelliset ongelmat voivat ilmetä sijaishuollon päätöksenteossa monin tavoin: Lapsen edun vastaisina oikeuden päätöksinä, altistumisena sijaishuoltopaikkojen ja työntekijöiden vaihdoksille, sijoittamisena epäsoveliaan sijaishuoltopaikkaan tai takaisin kotiin, joka on yhä olosuhteiltaan vaarallinen. Vaihtuville sosiaalityöntekijöille ei aina ehdi syntyä riittävän syvällistä ymmärrystä lapsen tarpeista, kehitysvaiheista tai trauma-oireista, ja luottamuksellisen suhteen luominen lapsen tai hänen vanhempiansa kanssa voi olla vaikeaa. Sijaishuoltopaikoista on pulaa, sukulaissijaisperheitä saatetaan valita liian kevyin perustein tai sisaruksia voidaan joutua erottamaan toisistaan. (Uliando & Mellor 2012, 2281–2285.)

Gilbertson ja Barber (2004) kuvaavat Etelä-Australian sijaishuollon rakenteellisia ongelmia. Sosiaalityön asiakasasiakirjoihin perustuvassa tutkimuksessaan he tarkastelivat sitä, täyttyykö sosiaalityön ydinkäytännöiksi tunnistetuissa palveluissa tietty minimitaso. Minimitason indikaattoreita olivat esimerkiksi asiakassuunnitelmien päivitystiheys, lasten osallistuminen suunnitelman laadintaan sekä sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamistiheys. Tarkastelussa kävi ilmi, että suuri osa lapsista saa kriteerit alittavaa palvelua. Osana laajempaa selvitysprosessia osavaltiossa tehtiin työpaikkakyselyitä, joissa sosiaalityöntekijät raportoivat lukuisista ongelmista: suurista asiakasmääristä, riittämättömästä koulutuksesta, sijaishuoltopaikkojen puutteesta sekä epäselvistä ja vaihtuvista ohjeistuksista, jotka johtivat epäselvyyksiin rooliodotuksissa ja vastuukysymyksissä. (Gilbertson & Barber 2004, 35–37, 41–42.)

Sijaishuoltopaikoissa tapahtuvan kaltoinkohtelun taustalla voi olla lapsen haasteiden ja työntekijän sekä institutionaalisen ympäristön ominaisuuksien yhteenkietoutuma. Lasten traumakokemukset voivat ilmetä haastavana käyttäytymisenä, kun taas lasten mielenterveyspalvelut taas on usein heikosti resursoitu, ja työntekijät jäävät yksin haastavan oireilun kanssa. Myös sijoitettujen lasten koulunkäyntiin liittyy rakenteellisia ongelmia: sijaishuoltopaikan vaihtuessa vaihtuu yleensä myös koulu, ja vaihtuviin kouluihin sopeutuminen voi olla lapselle muutostilanteissa kaikkein vaikeinta. (Uliando & Mellor 2012, 2281–2285.)

Uliando ja Mellor (2012) sekä Davidson (2010) listaavat rakenteellisia huolenaiheita: sijaishuollossa on paitsi resurssiongelmiä, myös vaativa työympäristö ja matala palkkataso. Ongelmia voivat tuottaa myös tehoton johtaminen ja heikot tukirakenteet sekä sijaishuoltoyksiköissä että sijaishuollon sosiaalityössä. Puutteita ilmenee ohjeistuksissa, toiminnan koordinoinnissa, osaamisessa ja koulutuksessa. Sijaishuollosta puuttuu myös tutkimustietoa, joka tukisi toimintaperiaatteita ja –käytäntöjä. (Uliando & Mellor 2012, 2284–2285, Davidson 2010, 415.) Vis ja Fossum (2015) toteavat, että hyvät asiakassuhteet ovat todennäköisempiä organisaatioissa, joissa työntekijät ovat tyytyväisiä työhönsä ja työmäärä on kohtuullinen. Työolosuhteiden vaikutuksesta palvelun laatuun on jo runsaasti tutkimusta. (Vis & Fossum 2015, 278–279.)

Hollantilais tutkimuksen (Euser ym. 2014) mukaan laitoksiin sijoitetut nuoret kokivat väkivaltaa perhekodeissa asuvia enemmän. Tutkijat tuovat esiin väkivallan taustalla mahdollisesti vaikuttavia rakenteellisia laiminlyöntejä, jotka kohdistuvat erityisesti laitoshoitoon: Osalle sijoitetuista lapsista kertyy toistuvia sijaishuoltopaikan vaihdoksia, ja sijoitusten ollessa lyhyitä henkilökunnalla voi olla haasteita sitoutua lapsiin tunnetasolla. Suuret asiakasmäärät kuormittavat työntekijöitä, mikä taas lisää väkivallan käyttämisen riskiä.

Kuormittavat tilanteet voivat kärjistyä kaltoinkohteluksi, ellei työntekijöillä ole riittävää koulutusta ja kokemusta niiden kohtaamiseen. Työntekijät vaihtuvat vuoroittain, lapsiryhmät ovat isoja ja samassa ryhmässä on samoista vakavista ongelmista kärsiviä lapsia. Työntekijät ovat myös itse vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. (Euser ym. 2014, 65, 68.)

Sijaishuollon palveluiden hankinnasta tarvittaisiin tutkimustietoa, samoin hankintaprosessien vaikutuksesta sijaishuollon laatuun, jonka vaihtelevuus on vakava rakenteellinen ongelma. Johnsonin ja kumppaneiden (2006) mukaan laadun vaihtelu tekee laitoshoidon tulosten arvioinnista ongelmallista. Osa laitoshoidon haitallisuudesta johtuu resurssien puutteesta, osa taas institutionaalisen kulttuurin piirteistä. On tärkeä tunnistaa, mitkä piirteet laitoshoidossa ovat vaurioittavia, ja miten niihin voidaan vaikuttaa. (Johnson ym. 2006, 56–57.)

8 Johtopäätökset

Kansainvälisissä tutkimuksissa kuvatut sijaishuollon ilmiöt ja ongelmat kuulostavat tutuilta myös suomalaisessa kontekstissa, vaikka eri yhteiskuntien palvelujärjestelmät poikkeavatkin toisistaan. Vakavia epäkohtia menneisyys selvityksissä läpikäynyt Sköld (2019, 6–7) toteaa, että yksilöiden traumaattiset kokemukset väkivallasta ovat samankaltaisia, vaikka sijaishuolto olisi järjestetty eri tavoin. Paikallinen tieto esimerkiksi kaltoinkohtelun esiintyvyydestä on tärkeää, jotta kehittämistyön painopisteet tulevat valituksi oikein. Kansainvälinen tutkimustieto on hyödyksi, kun tavoitteena on kerryttää laadullista tietoa niukasti tutkituista ilmiöistä. Sijaishuollosta puuttuu yhä paljon tutkimustietoa, minkä aineistomme tutkijat tuovat toistuvasti esiin. Toisaalta tähän mennessä kertynyttä tietoa on myös osattava hyödyntää.

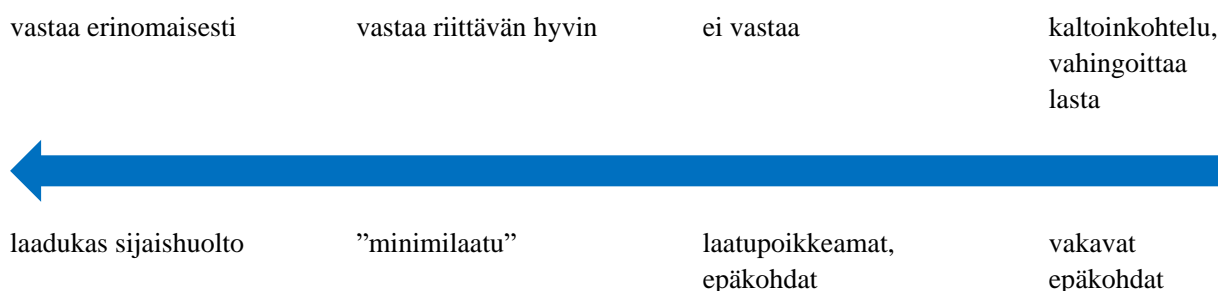
Aineistomme artikkeleista on tunnistettavissa joukko pääteemoja: turvallisuus, jota voi pitää sijaishuollon yleisenä tavoitteena; osallisuus, joka on sijaishuollossa laadun, pysyvyyden ja turvallisuuden perusedellytys; ihmissuhteet, joissa kuntouttava työskentely tapahtuu; riskit, jotka vaikuttavat aina lastensuojelun päätöksentekoon ja ali- tai yliarvioituina laskevat sijaishuollon laatua; organisaatioiden toimintakulttuurit sekä byrokratia, joka ylikorostuessaan uhkaa suhteiden luomista, osallisuutta ja lopulta myös turvallisuutta.

Sijaishuollon epäkohdat osoittautuivat tätä tutkimuskatsausta laadittaessa melko vaikeasti haltuunotettavaksi ilmiöksi. Epäkohtien kirjo on loputon, ja näin ollen myös epäkohtiin puuttumisen tapa määräytyy aina tilannekohtaisesti. Tämä puolestaan vaikeuttaa puuttumisen prosessien kuvaamista ja tutkimista.

Lievät epäkohdat, eli tuella ja ohjauksella korjattavissa olevat sijaishuollon laadun poikkeamat jäävät aineistossamme niukalle huomiolle. Tämä on ymmärrettävää, sillä vakavat epäkohdat ovat helpommin tunnistettavissa ja vaativat välitöntä huomiota ja puuttumista. Ennaltaehkäisyn näkökulmasta lievätkin epäkohdat ovat merkittäviä: jos opitaan tunnistamaan tehokkaasti lievempiä epäkohtia ja tätä kautta parantamaan sijaishuollon laatua, voidaan mahdollisesti estää monien tilanteiden kärjistyminen väkivaltaan saakka. Ulkopuolisen silmiin lievältä näyttävä epäkohta voi myös olla lapsen näkökulmasta hyvin merkittävä.

Biehalin (2014) ajatus sijaishuollon epäkohtien vakavuusasteista ja kaltoinkohtelun kynnyksestä tarjoaa mielestämme kaivattua aiheen jäsennystä. Biehalin jäsennystä hyödyntäen olemme hahmottaneet sijaishuollon laadun ja sen poikkeamat eräänlaiseksi liukumaksi, joka kuvaa sijaishuollon laadun tasovaihtelua mahdollisimman laadukkaasta, lapsen tarpeisiin erinomaisesti vastaavasta sijaishuollosta aina vakaviin epäkohtiin ja kaltoinkohteluun saakka. Ääripäiden väliin jää ”riittävän laadukkaaksi” arvioitu sijaishuolto, jonka laatupoikkeamia voidaan korjata tuella ja ohjauksella.

Lapsen tarpeisiin vastaava sijaishuolto

Kuva 2. Sijaishuollon laadun ja epäkohtien liukuma

Huomio sijaishuollon rakenteisiin

Laadukkaan sijaishuollon peruselementit ovat jo hyvin tiedossa: asianmukaiset työolot, riittävä ja osaava henkilöstö sekä toimivat työn tukirakenteet. Pätevä ja pysyvä henkilöstö vähentää epäkohtia, kun taas huonot työolot, suuri vaihtuvuus ja tyytymättömyys työhön ovat tutkimuksen mukaan yhteydessä lasten kaltoinkohteluun. Läpinäkyvyys sekä ulkopuolinen ohjaus ja valvonta edesauttavat tervettä organisaatiokulttuuria. Lasten osallisuus omaan hoitoonsa sekä sijaishuoltopaikan arjen päätöksentekoon edesauttavat sijoitusten pysyvyyttä ja turvallisuutta. Nämä teemat toistuvat katsauksemme aineistossa ja ovat pitkälti samoja, joita Hytönen ja kumppanit (2016) toivat esiin suomalaisessa menneisysselvityksessä pohtiessaan sitä, mikä mahdollisti kaltoinkohtelun ja väkivallan menneinä vuosikymmeninä.

Lasten kehitykselle ja hyvinvoinnille haitallisia tilanteita syntyy sekä perhe- että laitoshoidossa. Erilaisissa ympäristöissä epäkohtia syntyy osin eri syistä, ja valvonnan haasteet ovat erilaisia. Perhehoidossa tapahtuvan kaltoinkohtelun tai siellä ilmenevien epäkohtien taustalla on usein keinottomuuden kokemuksia sekä riittämätöntä valmennusta ja tukitoimia, kun taas laitoshoidossa merkittävässä osassa ovat avoin ja osallistava toimintakulttuuri, osaaminen ja työn orientaatio. Perhehoitajan yksityiskodin suojassa ongelmat voivat pysyä pitkään piilossa. Toisaalta laitososuhteissa ilmenevät epäkohdat saattavat olla pitkään monen aikuisen nähtävillä, mutta puuttuminen voi silti viivästyä.

Sijaishuoltopaikan toimintakulttuurin ja rakenteiden lisäksi huomiota tulisi kiinnittää myös lapsen asiakasprosessiin ja sen laadukkaan toteuttamisen edellytyksiin. Sijoituksen suunnittelu on lapsikohtaista ennakkollista valvontaa: se ehkäisee lapsen sijaishuoltopolkuun liittyviä epäkohtia. Rakenteelliset ongelmat, kuten suuri asiakasmäärä ja sijaishuoltopaikkojen niukkuus kapeuttavat merkittävästi sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia järjestää lapselle hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen hoiva ja kuntoutus.

Jokaisella sijoitettavalla lapsella on oikeus saada parasta mahdollista hoivaa ja kuntoutusta. Tämä oikeus toteutuu hyvin heikosti niissä tilanteissa, joissa lapset joutuvat odottamaan tarpeidensa mukaista sijaishuoltopaikkaa kohtuuttoman pitkään tai tyytymään välttävään ratkaisuun, ”huonoista vaihtoehdoista vähiten huonoon”. Sijaishuollon palvelutarjonnan tulisi olla riittävää, ja yksityisten palveluiden hankintaa ohjaavina tekijöinä tulisi olla laatu sekä kyky vastata joustavasti lasten yksilöllisiin tarpeisiin. Lapsen taustatietojen oikea-aikainen välittäminen sijaishuoltopaikkaan yhteisymmärryksessä lapsen kanssa vahvistaa sijaishuoltopaikan mahdollisuuksia vastata lapsen tarpeisiin.

Yksi aineistostamme selvimmin erottuvia tuloksia on se, että lapsen tunteminen ja kuuleminen edesauttavat sijaishuollon epäkohtien ehkäisyä ja tunnistamista. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on juridisesti vastuussa luottamuksellisen suhteen luomisesta lapseen, ja tämän suhteen kautta hän voi seurata lapsen sijaishuollon toteutumista. Seuranta kutsutaan lapsikohtaiseksi valvonnaksi. Epäkohdista tai oudon tuntuista käytännöistä kertominen on usein lapsille ja nuorille vaikeaa, mutta luottamuksellinen suhde sijaishuoltopaikan ulkopuoliseen aikuiseen helpottaa kertomista (vrt. Laakso 2019, 76). Sijaishuollossa olevaa lasta on myös autettava hahmottamaan, millainen on turvallinen sijaishuoltopaikka ja millaisia ovat terveet ihmissuhteet. Ammattilaisten tärkeänä tehtävänä on myös erottaa puuttumista vaativat epäkohdat tavanomaisista kasvamiseen kuuluvista ilmiöistä sekä arvioida puuttumisen tarve ja oikea tapa.

Perhehoitajien ja sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden tukeminen on olennainen keino vahvistaa sijaishuollon laatua ja turvallisuutta. Aineistomme artikkeleista välittyy, että sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien välinen suhde on usein jännitteinen ja erilaisten pelkojen varjostama. Epäkohtatilanteiden selvittelyyn liittyy monenlaisia epävarmuuksia, jotka voivat asettaa vuorovaikutuksen esteiksi. Niukat resurssit vaikeuttavat entisestään säännöllisen ja riittävän yhteistyön toteutumista.

Kuten Gilligan (2000) toteaa, sosiaalityöhön kohdistuvat vaatimukset lisääntyvät jatkuvasti, mutta keinoja kasvavasta työmäärästä selviytymiseen on niukasti tarjolla. Jos vaatimukset koko ajan lisääntyvät ilman, että sosiaalityöntekijöiden koulutukseen, osaamiseen, työmäärään tai työn tukirakenteisiin tehdään lisäinvestointeja, on selvää, että jostakin pitää luopua. Tieto siitä, että kaikkia vaatimuksia on mahdoton täyttää, lisää työntekijöiden kokemaa kuormitusta, heikentää sosiaalityön vetovoimaa ja vaikeuttaa rekrytointia. (Gilligan 2000, 270; ks. myös Laakso 2019, 76.)

Ulkopuolinen valvonta sijaishuollon epäkohtiin puuttumiseksi on tärkeää lasten oikeusturvan näkökulmasta. Tarkka valvonta ei kuitenkaan automaattisesti varmista lasten hyvää hoitoa, vaan saattaa pahimmassa

tapauksessa johtaa riskien ja virheiden välttämisen kulttuuriin avoimuuden sijaan. Samanaikaisesti kun ulkopuolisen valvonnan toimintaedellytykset ja rakenteet turvataan, tulisi panostaa sijaishuollon laadun vahvistamiseen. Laadukkaan sijaishuollon varmistaminen ohjauksen keinoin on samalla ennakollista valvontaa. Lapsikohtaisen valvonnan vahvistaminen ja tunnistaminen tärkeäksi osaksi sijaishuollon sosiaalityötä edistää lapsen saaman sijaishuollon laatua ja mahdollistaa epäkohtien havaitsemisen riittävän varhaisessa vaiheessa.

Rakenteelliset ongelmat sekä sijaishuoltopaikkojen arjessa että sosiaalityön prosesseissa ovat tutkimuksen mukaan usein seurausta puutteellisten henkilöstöresurssien aiheuttamasta ylikuormituksesta ja vaihtuvuudesta. Näistä taas seuraa lasten edun vastaisia tilanteita ja toimintatapoja. Sijaishuollon rakenteellisiin epäkohtiin ja niiden korjaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota sekä kansallisella että alueellisella tasolla. Sijaishuollon järjestämisvastuun siirtyminen kunnista hyvinvointialueille tarjoaa tähän oivan mahdollisuuden.

Tutkitun tiedon puute on rakenteellinen epäkohta

Moneen tutkimuskatsauksessa tunnistettuun kehittämistarpeeseen on Suomessa jo kiinnitetty huomiota viimeisen viiden vuoden aikana. Osaamisen vahvistamiseksi sekä turvallisemman ja vaikuttavamman sijaishuollon järjestämisen ja tuottamisen tueksi on tuotettu tutkimustietoon perustuvia suosituksia. Laitoshoidon suhdeperustaisuuden ja traumainformoidun hoidon orientaatiot on tunnistettu vaikuttavina (Eronen & Laakso 2016; Timonen-Kallio ym. 2017; Heino 2021), ja tämän katsauksen perusteella ne ovat osoittautuneet kaltoinkohtelua ja epäkohtia ehkäiseviksi. Perhehoidon tukirakenteiden ja yksilöllisen tuen merkitystä on kuvattu, ja perhehoitajalle on ehdotettu omaa työntekijää mm. perhehoidon sosiaalityöntekijän roolikongfliktin välttämiseksi (Heino & Säles 2017). Sijaishuollon valvonnan rakenteiden vahvistamista on suositeltu, ja näihin suosituksiin sisältyy myös lapsen osallisuuden vahvistaminen. (Hoikkala ym. 2017). Vaikut-tavan ja laadukkaan sijaishuollon toteuttamiseksi tarvittava tieto ja osaaminen on jo suurelta osin tunnistettu. Palvelujärjestelmämme rakenteelliset epäkohdat näyttäytyvät suurimpina haasteina näiden täysimääräisessä käyttöönotossa.

Sijaishuollon tutkimuksessa on kuitenkin yhä runsaasti katvealueita. Yksi vähemmälle huomiolle jäänyt näkökulma on se, että sijoitettujen lasten turvallisuutta uhkaa sijaishuoltopaikoissa usein toisten lasten ja nuorten ulospäin suuntautuva oireilu. Tämän sekä sijaishuoltopaikan ilmapiirin vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin käy ilmi myös nuorten itsensä kuvaamana Pesäpuun Mielen hyvinvointi -raportista (Pesäpuu 2020). Lasten ja nuorten keskinäistä vuorovaikutusta sijaishuoltopaikassa tulisi tukea tiiviimmin, jotta heidän turvallisuuden tunteensa paranisi. Suomessa sijoitettujen lasten ja nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia tutkinut Laakso (2019, 39) kertoo esimerkin tilanteesta, jossa nuoren sijaishuoltopaikkaa vaihdettiin vertaisryhmässä tapahtuneen väkivallan vuoksi. Tarvitsemme lisää tutkittua tietoa vertaisryhmän vaikutuksesta sijoitetun lapsen ja nuoren kuntoutumiseen. Miten lapsiyhteisö laitoshoidossa tai perhedynamiikka perhehoidossa vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen, hänen tarpeisiinsa vastaamiseen ja sijaishuollon tavoitteiden toteutumiseen? Miten vertaisryhmiin liittyvät tekijät voitaisiin huomioida paremmin sijaishuoltopaikkaa valittaessa ja sijoitusta suunniteltaessa?

Mononen ja kumppanit (2020) ovat ensimmäisinä tutkineet sijoitettujen lasten keskinäisen väkivallan yleisyyttä ja väkivaltaa selittäviä tekijöitä Suomessa. Tutkimuksen aineistona on vuoden 2019 kouluterveyskysely perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisten vastausten osalta. Tutkijat toteavat, ettei aihetta ole ennen Suomessa tutkittu, koska tietoa ei ole ollut tässä mitassa aiemmin saatavilla. Tutkimuksen mukaan vertaissuhdeväkivalta on myös suomalaisessa sijaishuollossa yleistä: puolet lapsista kertoi kokeneensa henkistä ja neljännes fyysistä väkivaltaa vertaisten taholta. Tutkijoiden mukaan näyttää siltä, että myös Suomessa vertaissuhdeväkivalta ja muu epäoikeudenmukainen kohtelu kasautuu samoille lapsille. (Mononen ym. 2020.)

Sijaishuoltopaikassa ilmenevät haitalliset ryhmäilmiot vaikeuttavat kaikkien lasten arkea ja kuntoutumista, ja erityisen haavoittuvassa asemassa ovat seksuaalista väkivaltaa kokeneet lapset. Seksuaalikasvatusta ja seksuaaliväkivaltaa käsiteltiin useissa aineistomme tutkimuksissa. Viesti on selkeä: seksuaalikasvatus on sijaishuollossa puutteellista, ja seuraukset ovat monin tavoin haitalliset. Tieto sijaishuoltoon siirtyvien lasten seksuaaliväkivallan kokemuksista ei myöskään aina välity eteenpäin. Tämä on vahingollista muun muassa siitä syystä, että aiempi väkivaltakokemus altistaa myös uusille.

Pesäpuu ry julkaisi vuonna 2019 ”Avoimen kirjeen jokaisen lapsen ja nuoren oikeudesta seksuaalikasvatukseen” (Pesäpuu 2019). Kirjeen mukaan sijaishuollon vertaisarvioitsijoiden kohtaamat lapset ja nuoret ovat kertoneet kokeneensa, että seksuaalisuuteen liittyvistä asioista ei puhuta sijaishuollossa. Nämä kokemukset käyvät ilmi myös Jämsénin ja Nurmisen opinnäytetyöstä *”Ihan sama kun koko seksuaalisuutta ei olis ollu olemassakaan”* (2020). Tutkimuksen ja kehittämisen tarve tätä osa-aluetta koskien on siis kiistaton.

Sijaishuollon kehittämiseksi tarvitaan tutkittua tietoa järjestelmän eri tasoilta. Sijaishuollon tutkimukseen ja kehittämiseen suunnatut resurssit ovat olleet Suomessa niukkoja, eikä sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ole saatavilla kansallista seurantatietoa. Seurantatietoa puuttuu myös sijaishuollon kustannusten jakautumisesta sekä esimerkiksi sijoitusten katkeamisten syistä ja mekanismeista. Myös sijaishuollon laatuun, valvontaan ja vaikuttavuuteen liittyvä tutkimus uupuu. Tarvitsemme lisää tietoa muun muassa rakenteellisten epäkohtien syntymekanismeista sekä siitä, miten ennakkollisella valvonnalla ja ohjauksella voidaan vaikuttaa sijaishuollon laatuun ja epäkohtien esiintyvyyteen. Myös sijaishuollon haitallisia vaikutuksia tulisi tutkia (ks. Shanks ym. 2020). Sijaishuollossa olevien ja olleiden lasten ja nuorten ääntä tulisi vahvistaa entisestään. Erityisesti tulisi tutkia sitä, millaiset rakenteet ja toimintatavat helpottavat avun hakemista ja epäkohdista kertomista lapsille. Entä mitkä tekijät estävät avun hakemisen tai vaikeuttavat sitä?

Coltonin (2002) mukaan sijoitettujen lasten ja nuorten kärsimä kaltoinkohtelu heijastelee pohjimmiltaan syvään juurtunutta yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden rakennetta. Hän toteaa, että sijoitetut lapset saavat osakseen kohtelua, jota ei hyväksyttäisi minkään muun lapsiväestöryhmän osalta. (Colton 2002, 37.) Sijaishuoltoon liittyviä tietopuutteita voi pitää vakavina rakenteellisina epäkohtina, jopa rakenteellisena kaltoinkohteluna.

Lähteet

- Arad-Davidzon B. & Benbenishty R. (2008) The role of workers' attitudes and parent and child wishes in child protection workers' assessments and recommendations regarding removal and reunification. *Children and Youth Services Review*, January 2008; 30 (1): 107-121.
- Barber J.G. & Gilbertson R. (2004) The systematic abrogation of practice standards in foster care. *Australian Social Work*, March 2004; 57 (1): 31-45.
- Barter C. & Lutman E. (2016) A Life Less Ordinary: Foster Carers' Views and Experiences of Negative Peer Interactions in Fostering Households. *Child Abuse Review*, Jul/Aug 2016; 25 (4): 273-286.
- Biehal N. (2014) Maltreatment in Foster Care: A review of the evidence. *Child Abuse Review* Jan/Feb 2014; 23 (1): 48-60.
- Bildjuschkin K., Ewalds H. & Hietamäki J. ym. (2020) Väkivaltakäsitteiden sanasto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 1/2020.
- Colton M. (2002) Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children & Society*, January 2002; 16 (1): 33-44.
- Crum W. (2009) Foster parent parenting characteristics that lead to increased placement stability or disruption. *Children and Youth Services Review* 2010; 32 (2), 185-190.
- Davidson J. C. (2010) Residential care for children and young people: priority areas for change. *Child Abuse Review*, Nov/Dec 2010; 19 (6): 405-422.
- DePanfilis D. & Girvin H. (2005) Investigating child maltreatment in out-of-home care: barriers to effective decision-making. *Children and Youth Services Review*, April 2005; 27 (4): 353-374.
- Eronen T. & Laakso R. (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus: Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 44/2016.
- Euser S., Alink L. R. A. & Tharner A. ym. (2014) Out of home placement to promote safety? The prevalence of physical abuse in residential and foster care. *Children and Youth Services Review*, February 2014; 37: 64-70.
- Farmer E. & Pollock S. (1999) Mix and match: Planning to keep looked after children safe. *Child Abuse Review*, November 1999; 8 (6): 377-391.
- Freundlich M., Avery R.J. & Padgett D. (2007) Care or scare: The safety of youth in congregate care in New York City. *Child Abuse & Neglect*, February 2007; 31 (2): 173-186.
- Gabrielli J., Jackson Y. & Tunno A.M. ym. (2017) The blind men and the elephant: Identification of a latent maltreatment construct for youth in foster care. *Child Abuse & Neglect*, May 2017; 67: 98-108.
- Gilligan R. (2000) The key role of social workers in promoting the well-being of children in state care - a neglected dimension of reforming policies. *Children and Society*, September 2000; 14 (4): 267-276.
- Green L. & Masson H. (2002) Adolescents who sexually abuse and residential accommodation: issues of risk and vulnerability. *British Journal of Social Work*, March 2002; 32 (2): 149-168.
- Harden B. J. (2004) Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. *The Future of Children*, January 2004; 14 (1): 31-47.
- Heino T. (2020) (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 12/2020.
- Heino T., Lappalainen E., Ranta H. & Weckroth N. (2021) Lastensuojelun 24/7 yksiköt: Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 6/2021.
- Heino T. & Säles E. (2017) Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito: Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 20/2017.
- Higgins M., Goodyer A., & Whittaker A. (2015) Can a Munro-inspired approach transform the lives of looked after children in England? *Social Work Education*, April 2015; 34 (3): 328-340.
- Hillen T. & Gafson L. (2015) Why good placements matter: Pre-placement and placement risk factors associated with mental health disorders in pre-school children in foster care. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* July 2015, 20 (3): 486-499.
- Hodge A. I. & Yoder J. R. (2017) The relationship between abusive experiences and staff controls in juvenile correctional facilities: The mediating effects of externalizing behavior. *Criminal Justice Behavior*, October 2017, 44 (10): 1281-1299.
- Hoikkala S., Kojo R., Tervo J. & Aaltonen T. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsioikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 19/2017.
- Hoikkala S. (2020) Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950-2000. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hytönen K.-M., Malinen A & Salenius P. ym. (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ikonen R., Eriksson P. & Heino T. (2020) Sijoitettujen lasten hyvinvointi ja palvelukokemukset: kouluterveyskyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 35/2020.
- Johnson R., Browne K., Hamilton-Giachrisis C. Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma, Violence & Abuse Review*, February 2006, 7 (1): 34-60.
- Jämsén T. & Nurminen L.-M. (2020) Ihan sama kun koko seksuaalisuutta ei olisi ollu olemassakaan: nuorten aikuisten kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa asumisen aikana. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Katz C.C., Courtney M.E. & Novotny E. (2017) Pre-foster Care Maltreatment Class as a Predictor of Maltreatment in Foster Care. *Child & Adolescent Social Work Journal*, February 2017; 34 (1): 35-49.

- Khoury-Kassabri M. & Attar-Schwartz S. (2015) Adolescents' reports of physical violence by peers in residential care settings: An ecological examination. *Journal of Interpersonal Violence*, March 2014; 29 (4): 659-682.
- Koivula M., Ellonen N., Ikonen R. & Paavilainen R. (2021) Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2021; 3: 263-274.
- Laakso, R. (2019) "Ne näki musta": Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019.
- Lindahl R. & Bruhn A. (2018) Professional dilemmas and occupational constraints in child welfare workers' relationships with children and youth in foster care. *Children and Youth Services Review*, May 2018; 88: 333.
- Malja M., Puustinen-Korhonen A., Petrelius P. & Eriksson, P. (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8.
- Mononen E., Hakovirta M., Rasinkangas J. & Ikonen R. (2020) Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2021; 3: 275-286.
- Moore T., McArthur M., Death J., Tilbury C. & Roche S. (2017) Young people's views on safety and preventing abuse and harm in residential care: "It's got to be better than home". *Children & Youth Services Review*, October 2017; 81: 212-219.
- Morton B. (2015) Seeking Safety, Finding Abuse: Stories from Foster Youth on Maltreatment and Its Impact on Academic Achievement. *Child & Youth Services*, Jul/Sep 2015; 36 (3): 205-225.
- Pesäpuu (2019) Avoin kirje jokaisen lapsen ja nuoren oikeudesta seksuaalikasvatukseen. Osoitteessa: <https://pesapuu.fi/2019/09/avoin-kirje-jokaisen-lapsen-ja-nuoren-oikeudesta-seksuaalikasvatukseen/> Viittauspäivä 10.11.2021.
- Pesäpuu (2020) Mielen hyvinvointi - Nuorten etätyöpaja, Zoom, 9.5.2020. Osoitteessa: <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/04/Mielen%20C3%A4ty%C3%B6paja-raportti-2020.pdf>. Viittauspäivä 10.11.2021.
- Saastamoinen, K. (2020) Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020: Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021: 6.
- Shanks E., Jonsson U., Wiklund S. & Rozental A. (2020) Harmful care. To what extent is terminology from medicine and clinical psychology applicable to out-of-home care? *Child & Family Social Work*, February 2020; 25 (1): 92-99.
- Sköld J. (2013) Historical Abuse - A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of-Home Care Worldwide. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention*, 2013; 14: 5-23.
- Smith Y, Colletta L. Intensive oversight of youth residential treatment: Staff perspectives on the New York State Justice Center for the Protection of People with Special Needs. *Child Abuse & Neglect*, May 2019; 91: 52-62.
- Tilbury C. (2007) The Regulation of Out-of-Home Care. *British Journal of Social Work*, February 2007; 37 (2): 209-224.
- Timmerman M.C. & Schreuder P.R. (2014) Sexual abuse of children and youth in residential care: An international review. *Aggression and Violent Behavior*, Nov-Dec 2014; 19 (6): 715-720.
- Timmerman M.C., Schreuder P.R. & Kievitsbosch A.F. (2017) Professional proximity in perceiving child sexual abuse in residential care: The closer the better? *Children and Youth Services Review*, May 2017; 76: 192.
- Timonen-Kallio E., Yliruka L. & Närhi P. (2017) Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 23/2017.
- Vis S.A. & Fossum S. (2015) Organizational factors and child participation in decision-making: differences between two child welfare organizations. *Child and Family Social Work*, August 2015; 20 (3): 277-287.
- Warming H. (2019) Messing with the emotions of the other exploring ambiguous youth-adult relations in a residential care institution. *Emotion, Space & Society*, August 2019; 32, 1-7.
- Välimäki S., Vornanen R., Vanjusov H. & Hämäläinen J. (2021) Asiakasturvallisuus lastensuojelussa. Teoksessa T. Kurki, V. Jylhä & T. Kekoni T. (toim.) Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.

Liite 1: Hakutermit ja hakutulosten määrä

Sijaishuoltoaiheisia artikkeleita haettiin seuraavilla termeillä: "out of home", "foster care", "foster home", "foster placement", "foster family", "foster parents", "foster carers", "surrogate parents", "alternative care", "out of home", "social care", "residential institution", "residential care", "institutional care", "alter-native education", "reform school", "substitute child care", "youth home", "youth care center", "group home", "residential child home", "state care", "public care", "kinship care" ja "children's home".

Sijaishuoltoon liittyviä epäkohtia ja ei-toivottuja ilmiöitä jäljitettiin seuraavanlaisilla hakusanoilla eri muodoissaan: "professional misconduct", "malpractice", "abuse", "adversial practice", "harmful practice", "maltreatment", "mismanagement", "neglect", "exploit", "shortcoming", "defect", "fault", "weakness", "weak spot", "inappropriate", "inadequate", "drawback", "disadvantage", "flaw", "poor standards", "dangerous", "predatory", "violent", "offending", "perpetrate", "Illegal", ja "unprofessional". "Peer"-termillä pyrittiin saamaan mukaan myös nuorten keskinäinen väkivalta ja muita ei-toivottuja ryhmäilmiöitä.

Epäkohtien tunnistaminen määrittäyty osaksi sijaishuollon valvontaa, mistä syystä hakuun sisällytettiin tunnistamisen ja puuttumisen lisäksi myös valvonnan ja ohjauksen käsitteistöä. Tätä kokonaisuutta haettiin hakusanoilla "audit", "screen", "monitor", "control", "oversight", "surveillance", "supervise", "compliance", "investigate", "inquire", "intervene", "corrective action", "guidance", "guideline", "counsel", "response", "recommendations", "identify", "recognize", "detect", "report", "assess", "risk management", "risk stratification" ja "risk evaluation".

Tietokanta	Pvm	Hakutuloksia, kpl	Mahdollisesti relevantteina valitut. Selvästi epärelevantit jätetty pois otsikoiden perusteella.*	HUOM.
Sociological Abstracts via ProQuest		622	45	
ASSIA via ProQuest	10.-12.2.2020	293+51	41	
WOS	13.2.2020	17	11	
IBSS & SocSciDB & SociolDB via PQ	13.2.2020		72	
APA PsycInfo via EbscoHost	25.3.2020	460	74	Aiempiin verrattuna 43 uutta
Academic Search Elite (ASE) via EbscoHost	3.4.2020	64	11	
SocINDEX with Full Text via EbscoHost	3.4.2020	45	14	
CINAHL via EbscoHost	3.4.2020	66	15	
Duplicates excluded				
	3.4.2020		152	

* Artikkelit, jotka fokusoituivat sijoitusta edeltäneeseen kaltoinkohteluun

Taulukko 1. Hakutulosten määrä

Liite 2: Tutkimusaineistoksi valikoituneet artikkelit

Tekijät	Maa	Otsikko	Julkaisu	Menetelmä & otos	Päätulokset
Arad-Davidzon & Benbenishty 2008	Israel	The role of workers' attitudes and parent and child wishes in child protection workers' assessments and recommendations regarding removal and reunification	Children and Youth Services Review	Kyselytutkimus lastensuojelun työntekijöille (N = 200) case-esimerkkien arviointi)	Eri työntekijäryhmien herkkyyksissä on eroja sijoituspäätöksen tekemisen suhteen.
Barter & Lutman 2016	Iso-Britannia	A Life Less Ordinary: Foster Carers' Views and Experiences of Negative Peer Interactions in Fostering Households	Child Abuse Review	Perhehoitajien fokusryhmä (N = 32), ryhmäkeskustelut	Perhehoitajilla huoli lasten keskinäisistä konflikteista. Perhehoitajat toivovat enemmän tukea työlleen.
Biehal 2014	Iso-Britannia	Maltreatment in Foster Care: A review of the evidence	Child Abuse Review	Kirjallisuuskatsaus koskien kaltoinkohtelua sijaishuollossa (Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa tehdyt tutkimukset)	Heikkolaatuinen hoiva ja kaltoinkohtelu erotettava toisistaan. ”Kaltoinkohtelun kynnyks” haastavaa määritellä. Perhehoitajien heikko arviointi ja tuki voivat lisätä kaltoinkohtelun riskiä.
Colton 2002	Wales	Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions	Children & Society	Tutkimus laitostväkivaltaan liittyvistä tekijöistä, aineistona Lost in Care -raportti (2000) Pohjois-Walesissa ilmitulleista kaltoinkohtelutapauksista.	Laitoksissa tapahtuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan taustalla on useiden eri rakenteellisten epäkohtien summa.

Crum 2009	USA	Foster parent parenting characteristics that lead to increased placement stability or disruption	Children and Youth Services Review	Kyselytutkimus perhehoitajille (N = 151).	Rajojen asettamisen tapa ja lapselle annettava tuki liittyvät vahvasti sijoitusten pysyvyyteen perhehoidossa.
Davidson 2010	Iso-Britannia	Residential Care for Children and Young people: Priority Areas for Change	Child Abuse Review	Artikkeli perustuu Glasgow:n kaupungin ylläpitämiä laitoksia koskeneen tutkimuksen pohjalta annettuihin suosituksiin (Davidson 2007)	Tunnistettu kiireellisimmät laitoshoidon muutostarpeet: 1) organisatiokulttuurit, 2) työvoimaan liittyvät haasteet, 3) kaltoinkohtelysyytösten käsittelytapa 4) laitoshoidon laatu ja menettelmät (erit. fyysien rajoittaminen) koskien lasten haastavaa käyttäytymistä
DePanfilis & Girvin 2004	USA	Investigating child maltreatment in out-of-home care: Barriers to effective decision-making	Children and Youth Services Review	Asiakirja-analyysi (lasten kaltoinkohtelua ja laiminlyöntiä koskevat ilmoitukset New Jerseyssä 1999-2002 otos N = 129).	Toimintaympäristöön liittyvät rakenteelliset ongelmat ovat merkittävin tekijä lastensuojelun päätöksetekoon liittyvien virheiden taustalla.
Euser ym. 2014	Hollanti	Out of home placement to promote safety? The prevalence of physical abuse in residential and foster care	Children and Youth Services Review	Fyysisen väkivallan esiintyvyys sijaishuollossa Hollannissa, kyselytutkimus 12-17 -vuotiaille (N = 329) vuonna 2010.	Lapsista 25 % kertoi kokeneensa väkivaltaa tutkimusvuoden (2010) aikana. Kokemuksia eniten laitoshoidossa, erityisyksiköissä (secure care). Sijoitetulla lapsella on kolminkertainen riski joutua fyysisen väkivallan uhriksi verrattuna muuhun lapsiväestöön.
Farmer & Pollock 1999	Iso-Britannia	Mix and Match: Planning to Keep Looked after Children Safe	Child Abuse Review	Haastattelututkimus: seksuaalista väkivaltaa kokee/tehneet sijoitetut yli 10-v lapset/nuoret (N = 40)	Lapsen taustatiedot koskien seksuaalisen väkivallan kokemuksia on tärkeä siirtää sijaishuoltopaikkaan, jotta voidaan ehkäistä uusia väkivallantekoja. Lapsiryhmän koostumus on

					otettava huomioon sijoitusta suunniteltaessa, jotta sijaishuolto on kaikille lapsille turvallista.
Freundlich ym. 2007	USA	Care or scare: The safety of youth in congregate care in New York City	Child Abuse & Neglect	Haastattelututkimus koskien sijaishuollon erityisyksiköiden turvallisuutta New Yorkissa (asiantuntijat & kokemustaustaiset nuoret aikuiset, N = 87)	Lapset kokevat merkittäviä turvallisuusuuhkia 4 osa-alueella: 1) lasten keskinäinen väkivalta 2) henkilökohtaisen omaisuuden varastaminen 3) henkilökunnan epäasiallinen käytös 4) tilojen huonokuntoisuus.
Gabrielli ym. 2017	USA	The blind men and the elephant: Identification of a latent maltreatment construct for youth in foster care	Child Abuse & Neglect	Kyselytutkimus kaltoinkohtelun kokemuksista (kesto, vakavuus, eri muodot) sijoituksille nuorille (N = 500)	Malli siitä, miten mitata erityyppisten ja kestoltaan/vakavuudeltaan erilaisten kaltoinkohtelun kokemusten esiintyvyyttä ja vaikutuksia (samoilla nuorilla kokemuksia useista eri kaltoinkohtelun tyypeistä).
Gilbertson & Barber 2004	Australia	The systematic abrogation of practice standards in foster care	Australian Social Work	Asiakirja-analyysi, aineistona valtionhallinnon teettämät tutkimukset ja auditoinnit koskien sosiaalityötä ja asiakasasiakirjoja	Suuri osa lapsista saa riittämätöntä tukea sosiaalisuudesta sijaishuollon aikana.
Gilligan 2000	Irlanti	The Key Role of Social Workers in Promoting the Well-being of Children in State Care	Children & Society	Sosiaalityön kasvavien vaatien ja kehittämistarpeiden tarkastelu (kirjallisuuskatsaus)	Sijoitetun lapsen hyvinvointi riippuu paljon sijoituksen aikaisen sosiaalityön laadusta ja vaikuttavuudesta. Sosiaalityön koulutukseen ja resursseihin on panostettava entistä enemmän.

Green & Lorraine 2002	Iso-Britannia	Adolescents Who Sexually Abuse and Residential Accommodation: Issues of Risk and Vulnerability	British Journal of Social Work	Tutkijoiden aiempien tutkimusten pohjalta kirjoitettu artikkeli.	Seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ja siihen syylistyneiden nuorten tarpeet tulevat heikosti kohdatuiksi laitosympäristössä. Tarvitaan lisätutkimusta, etenkin lasten ja nuorten näkökulmasta.
Higgins ym. 2015	Iso-Britannia	Can a Munro-inspired approach transform the lives of looked after children in England?	Social Work Education	The Munro Review of Child Protection (2011) -raportin analyysi	Sosiaalityössä tulisi palata riskien ja byrokraatian painotuksista takaisin ammattietiikkaan ja suhteisiin perustuvaan työtoteeseen.
Hillen & Gafson 2014	Iso-Britannia	Why Good Placements Matter: Pre-placement and placement risk factors associated with mental health disorders in pre-school children in foster care	Clinical Child Psychology and Psychiatry	Tutkittu 0-72 kk ikäisiä sijoitettuja lapsia (N = 43), karotettu sijoitusta edeltävät ja sijoituksen aikaiset mielenterveyshäiriöiden riskitekijät.	Riskitekijöiden tunnistaminen voi auttaa mielen-terveyshäiriöiden varhaista tunnistamista.
Hodge & Yoder 2017	USA	The Relationship between Abusive Experiences and Staff Controls in Juvenile Correctional Facilities	Criminal Justice and Behavior	Aineistona sijoitetuille 10-20-vuotiaille nuorille tehty kyselytutkimus (N = 7073)	Rajoitustoimia käytetään useimmin niiden nuorten kohdalla, joilla on traumatausta. Rajoitustoimet saattavat vaikeuttaa nuorten traumaoireita.
Johnson ym. 2006	Iso-Britannia	Young children in institutional care at risk of harm	Trauma, Violence & Abuse	Tutkimuskatsaus	Laitoshoito (yhden pääasiallisen hoitajan puute) on lähtökohtaisesti haitallista pienille lapsille. Kiintymyssuhde- ja kehitykselliset häiriöiden riski.
Jones Harden 2004	USA	Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective	Children, Families and Foster Care	Tutkimuskatsaus	Turvallinen ja pysyvä perhesijoitus voi suojata lasta aiempien haitallisten kokemusten kielteisiltä vaikutuksilta.
Katz ym. 2017	USA	Pre-foster Care Maltreatment Class as a Predictor of Maltreatment in Foster Care	Child & Adolescent Social Work Journal	Haastatteluaineisto (sijais- huollosta itsenäistyneiden	Kaltoinkohtelu ennen sijoitusta lisää sijoituksen aikaisen kaltoinkohtelun riskiä.

				kohortti: 5 haastattelua 2 v välein, N = 603)	
Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2014	Israel	Adolescents' Reports of Physical Violence by Peers in Residential Care Settings: An Ecological Examination	Journal of Interpersonal Violence	Kyselytutkimus laitoksiin sijoitetuille 11-19-v. nuorille (N = 1324)	Yli 50 % kertoi joutu-neensa vertaisen teke-män fyysisen väkivallan kohteeksi. Riskiä kasvat-tivat miessukupuoli, nuori ikä, sopeutumis-vaikkeudet ja heikko itse-tunto.
Lindahl & Bruhn 2017	Ruotsi	Professional dilemmas and occupational con-strains in child welfare workers' relationsihs with children and youth in foster care	Children and Youth Services Review	Työntekijöiden yksilö- (N = 17) ja fokus-ryhmähaastat-telut (2 ryh-mää, 3 ja 4 osallistujaa)	Suhdetyön ensisijaisuus: Sijoitusten seurannan epäonnistuessa ongelmat liittyvät usein työnteki-jöiden ja lasten välisiin suhteisiin.
Moore ym. 2017	Australia	Young people's views on safety and preventing abuse and harm in resi-dential care: It's got to be better than home	Children and Youth Services Review	Laitoksiin si-joitettujen 10-21-v. lasten ja nuorten haas-tattelut (N = 27)	Nuorten mukaan laitos-hoidon turvallisuus koostuu hyvistä ihmis-suhteista, pysyvyydestä ja ennakoitavuudesta, reiluista säännöistä sekä osallisuudesta.
Morton 2015	USA	Seeking Safety, Finding Abuse: Stories from Foster Youth on Mal-treatment and Its Impact on Academic Achieve-ment.	Children and Youth Services Review	7 yli 18-vuoti-aan sijaishuol-lossa olleen nuoren syvä-haastattelut. Fenomenologi-nen tutkimus.	Lasten kuuntelemisen ja osallisuuden merkitys. Turvallisuuden käsitteen jatkuva uudelleen mää-rittely sijoitetun lapsen kanssa on tärkeää, jotta tämä tunnistaa hyvän ja huonon kohtelun.
Shanks ym. 2020	Ruotsi	Harmful care. To what extent is terminology from medicine and clin-ical psychology applica-ble to out-of home care?	Child and Family Social Work	Kirjallisuus-katsaus	Sijaishuollon aikaisten ei-toivottujen ilmiöiden ja haitallisten vaikutus-ten luokitteluun ja ni-meämiseen voidaan hyö-dyntää lähialojen käsit-teistöä.
Sköld 2013	Ruotsi	Historical Abuse – A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of Home Care Worldwide	Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention	Kirjallisuus-katsaus: sijais-huoltoa koske-vien mennei-syystutkimus-ten tarkastelu.	Käsitys lapsen edusta sekä lapsiin kohdistuvan väkivallan käsitteistö ovat aikaan sidottuja. Se, mille on sanoja, on myös mahdollista nähdä.

Smith & Colletta 2019	USA	Intensive oversight of youth residential treatment: Staff perspectives on the New York State Justice Center for the Protection of People with Special Needs	Child Abuse & Neglect	Etnografinen tutkimus laitoksessa (15 kk)	Intensiivinen valvonta voi aiheuttaa ennakoimattomia negatiivisia vaikutuksia: pitkäkestoiset, ahdistaviksi koetut tutkintaprosessit ja perättömät syytökset lisäävät henkilökunnan vaihtuvuutta, mikä taas heikentää asiakkaiden hyvinvointia.
Tilbury 2007	Australia	The Regulation of Out-of-Home Care	British Journal of Social Work	Kirjallisuuskatsaus	Sijaishuoltoa tulee valvoa, mutta keskiössä tulisi olla hyvien käytäntöjen kehittäminen ja hoidon laadun parantaminen. Kaikkia osallisia kuultava.
Timmerman & Schreuder 2014	Hollanti	Sexual abuse of children and youth in residential care: An international review	Aggression and Violent Behavior	Kirjallisuuskatsaus	Laitoksissa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan selittäviä tekijöitä etsittäessä on otettava huomioon yksilöllisten tekijöiden lisäksi ympäristötekijät. Avainasemassa institutionaalinen kulttuuri, seksuaalikasvatuksen osaaminen ja sijoituksen suunnittelu (lapsen tausta ja ryhmädynamiikka).
Timmerman ym. 2016	Hollanti	Professional proximity in perceiving child sexual abuse in residential care: The closer the better?	Children and Youth Services Review	Kansallinen kyselytutkimus laitosten (N = 164, 64 % Hollannin laitostyöntekijöistä) työntekijöille. Vastauksia 354.	Lapsia harvemmin tapaava hoitohenkilökunta raportoi enemmän seksuaalista väkivaltaa kuin lasten lähityöntekijät. Läheisyys ei ole edellytys väkivallan tunnistamiselle. Kaikkien ammattilaisten osaamisen kehittäminen on tarpeen.

Uliando & Mellor 2012	Australia	Maltreatment of Children in out-of-home care: A review of associated factors and outcomes	Children and Youth Services Review	Tutkimuskatsaus	Sijaishuollossa tapahtuva kaltoinkohtelu on usein eri tekijöiden yhteenkietoutuma. Rakenneellinen kaltoinkohtelu ilmenee mm. henkilöstön riittämättömänä tukena, johtamisena ja osaamisena, riittävän tukkevien sijaishuoltapaikkojen puutteena, kasvavina sijoitusmäärinä, toistuvina sijoituksina ja henkilöstön vaihtuvuutena.
Vis & Fossum 2015	Norja	Organizational factors and child participation in decision-making: differences between two child welfare organizations.	Child and Family Social Work	Kyselytutkimus sosiaalityöntekijöille (N = 87)	Organisaatioon ja kontekstiin liittyvät tekijät ovat määräävämpiä sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa ja palvelujen laatua ja lasten osallisuutta koskevissa näkemyksissä kuin yksilölliset tekijät.
Warming 2018	Tanska	Messing with the emotions of the other exploring ambiguous youth-adult relations in a residential care institution	Emotion, Space and Society	Etnografinen tutkimus laitosessa	Tunteiden hallinta on vaikeaa kaikille osapuolille laitospäristössä, ja yritys vaikuttaa toisten tunteisiin voidaan nähdä eri tavoin riippuen osapuolten rooleista: manipulointina tai hyväksyttävänä.